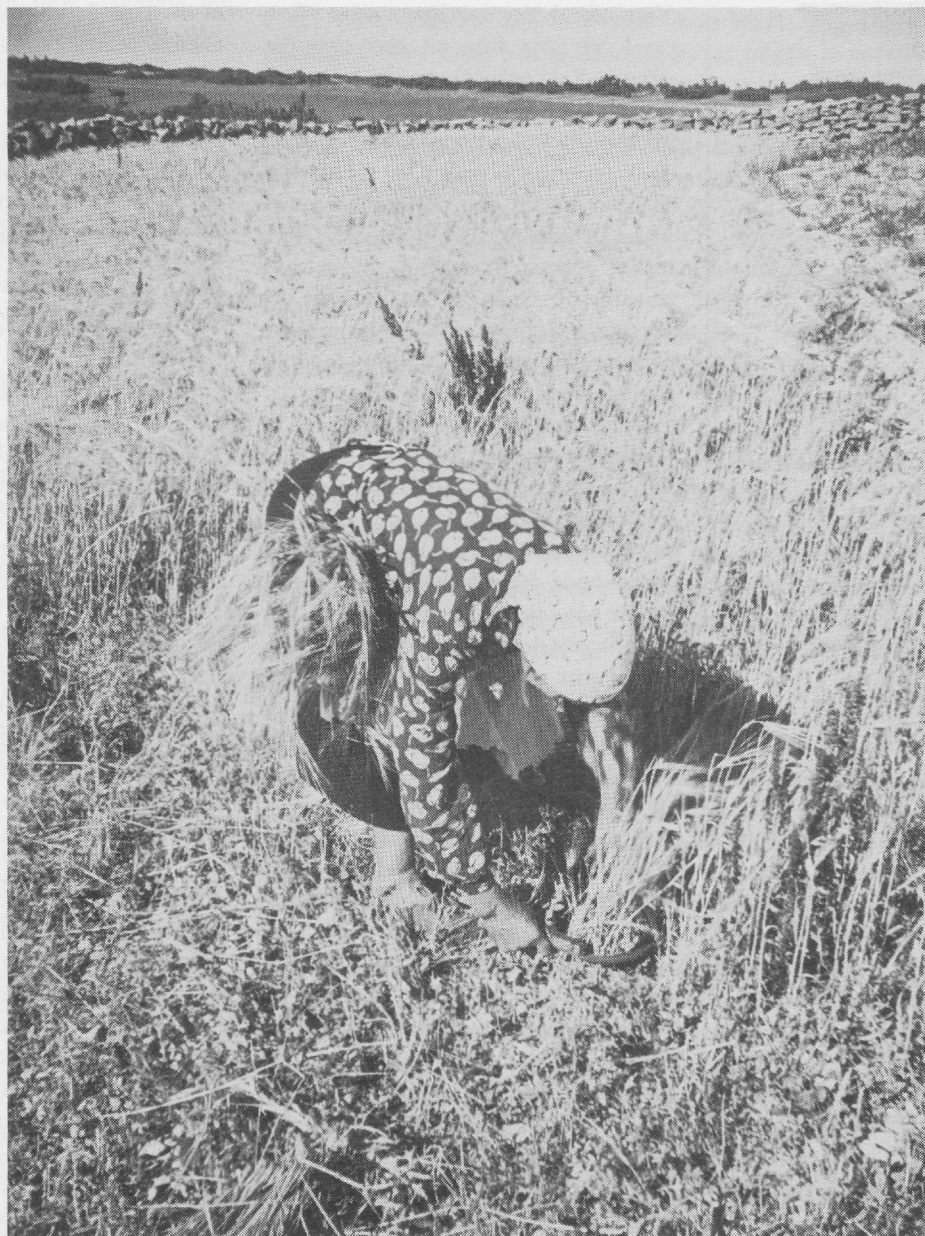

KUSTBON

FÖRBINDESELÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 3 ÄRGÅNG 39
SEPTEMBER 1982

Kornet skördas på en kalkstensåker. – Så kunde skörden gå till ännu på 1920-talet på sina håll i Estlands svenskbygder. Bilden är från Rågöarna. Fotograf Per Söderbäck.

Förbindelselänk för
Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*
Redaktionssekreterare:
Hugo Mickelin

Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*

I redaktionen: *Tomas Dreijer*
Göran Treiberg

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11-6

1982 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 45 kronor
Dödsannonser 100 kronor

Övrig annonsering:
1/1 500:- 1/2 300:-
1/4 150:- 1/8 100:-

ISSN 0345-6706

Civiltryckeriet, Köping 1982

**Öppettider för SOV:s
arkiv och KUSTBON:s
redaktion/expedition
måndag 8-13
tisdag-torsdag 8-15
fredag 10-15**

Innehåll

Förändringens vind och vägen tillbaka av <i>Edvin Lagman</i>	2
Och hela byn blev tom av <i>Ann-Mari Häggman</i>	3
Att minnas av <i>Elmar Nyman</i>	7
Hundra år sedan Joel Nyman föddes av <i>E.N.</i>	9
Svenskarne på Dagö förr och nu av <i>Joel Nyman</i> (ur Riksföreningens Årsbok 1921)	10
Barndomsresan från fosterlandet Estland av <i>Ann Westerman</i>	13
Om Runö	14
Längs Nordrysslands kanaler av <i>Herbert Lagman</i> (slutet)	15
Kom och lär estlandssvenskt handarbete	16
Kallelse till Rickul-kväll	16
Kallelse till höstfest	17
Hembygdsdag av <i>V.A.</i>	17
Familjenytt	18
Bemärkelsedagar	19

Edvin Lagman

Förändringens vind och vägen tillbaka

Vem minns inte den första tiden i Sverige! Vi kom från ett plågsamt för-gånget. Krig och ockupation hade han-terat oss och vår hembygd hårt, många av vår lilla folkgrupps medlemmar ha-de blivit borta, somliga för alltid, and-ra på oviss tid och på okänd ort och under okända omständigheter. Vi hade utstått terror, svält och indoktrine-ringsförsök, många hade utsatts för personlig förföljelse under de regimer som sedan sommaren 1940 lagt sin järnhand över de baltiska länderna.

Trots att Sverige på sitt sätt hade en smärtsam känning av kriget framstod det dock för oss som det soliga och fridfulla paradiset. Det var ett land där man kunde röra sig utan fruktan, där man kunde äta sig mätt och där man kunde sova lugnt om natten.

Inför allt det nya vi mötte förblekna-de det som varit. Om dagen förträngde vi medvetet minnena, och detta var kanske inte så svårt med tanke på den kontrast som vistelsen i ett fritt sam-hälle innebar i jämförelse med det vi varit med om åren innan. Däremot kunde vi inte undgå att varje natt i sömnen försättas tillbaka, vara på flykt, leta efter en båt.

Den tid som låg bortom krigsåren spelade inte heller en dominerande roll under denna tidiga epok efter ankoms-ten till Sverige. Det som upptog allas tid och tankar var de dagliga proble-lemen: utplacering i arbetslivet, bo-sättningsbestyr, utbildning osv.

När Kustbon åter började utges 1944, nu i Sverige, så fick den givetvis sin prägel av den aktuella situationen. Den blev i första hand ett informa-tionsorgan, som skulle hjälpa de estlandssvenska flyktingarna till rätta i det nya samhället, och det var Riks-föreningens Estlandsutskott som stod för utgivningen. I nr 1 (juni 1944) hål-sar riksantikvarien Curman estlands-svenskarna, och kommittén för rågö-svenskarna (sedan estlandssvenskarna) informerar om fiske, jordbruk, estlandssvensk klubb i Stockholm

m m. I nr 2 informerar förläggnings-
chefen Martin Cronvall om vad den första kontakten med Sverige innebär. I detta nr talas också om de gamla och deras försörjningsfrågor, där ges några medicinska vinkar och där berättas om ett estlandssvenskt möte i Stockholm. Kontakt med svenskbyborna har eta-
blerats, glimtar från Estland lämnas av nyligen anlända.

I augusti 1945 övertogs Kustbon av Svenska Odlingens Vänner som åter-uppstätt här i Sverige. Tidskriften änd-rade därefter karaktär. Jämsides med informationsmaterial inflöt nu artiklar som rörde estlandssvenskarnas kultur. Anknytningen till den gamla bosätt-ningen blev allt tydligare. Under de närmare fyrtio år som förflutit sedan starten här i Sverige har Kustbon blivit ett inarbetat och välkänt begrepp, inte bara bland estlandssvenskarna, utan även bland esterna och inom rikssven-ska kretsar. Som språkrör för Svenska Odlingens Vänner och för estlands-svenskarna överhuvud taget framstår den numera som omistlig.

Estlandssvenskt folkliv, estlands-svensk historia, glimtar från livet i de förra bygderna, aktuellt inom fören-ingsliv, kulturell verksamhet och kan-ske särskilt forskning har blivit domi-nerande teman i Kustbons ämneskrets. Estlandssvenska undersökningen i Uppsala – under en lång följd av år ledd av Nils Tiberg – har säkerligen på sitt sätt bidragit till att nya synpunkter på vår förra bosättning har framträtt, våra egna forskare har fördjupat sig i skilda ämnen rörande samhällsskick, kulturliv, språk, namn osv, och myck-et av detta har återspeglats i Kustbon. Även litterära talanger har stundom fått utlopp i vår tidskrifts spalter.

En viktig förutsättning för att Kust-bon har kunnat fungera som den gjort hittills har varit att frivillig arbetskraft med speciella kvalifikationer ställt sig till förfogande. Dessa kvalifikationer är levande minnen från de gamla byg-

derna, språkligt-journalistiskt kunnande och teknisk erfarenhet. När det gäller de två sista kraven kan ju förnyelse från generation till generation äga rum, men när det gäller det första kan ingen förnyelse ske: med vår generation är de direkta minnena, hela det sammansatta spelet av kunskaper och känslor och "inre öga", dömda att försvinna. Skall Kustbon fortleva måste den åter undergå en förvandling.

Sannolikt kommer Kustbon att behövas – nästan hur länge som helst. Det var en intressant företeelse, denna svenskspråkiga bosättning som fanns i Estland från 1200-talet till mitten av 1900-talet. Det var ett annorlunda, särpräglad liv som levdes där och det var i många avseenden speciella människor som kom därifrån. Folkgruppens liv tecknas mot en historisk fond med många intressanta inslag, från den tidigaste inflyttningen till Estland och till den slutgiltiga återflyttningen till Sverige. Ännu finns mycket att beskriva, att forska i, att klarlägga. Bara bakgrunden till och detaljerna i skeendet under överflyttningen är en historia med vida förgreningar. Vår bygdekultur och dess samband med kulturen i övrigt runt Östersjön, våra namn och dialekter, allt detta är fängslande forskningsobjekt.

En synpunkt av vikt i detta sammanhang är, att estlandssvenskarna som grupp förmodligen kommer att leva länge än – många tecken tyder på ett vaknande intresse för "rötter" hos den i Sverige födda generationen.

Det är mot bakgrunden av dessa omständigheter som man får tänka sig att forma Kustbon för framtiden – kanske som ett medlems- och informationsblad för Svenska Odlingens Vänner jämte en årsskrift med vägande innehåll, framför allt resultat av forskning kring estlandssvenskarna, och ett givande bildmaterial. Detta är en tanke som då och då framkastats av enskilda som är engagerade i estlandssvenska frågor.

Under alla förhållanden rycker den dag allt närmare då Kustbons framtid skall bestämmas. Den är ett kulturarv i bästa mening, och det är av stor vikt att dess öde formas på bästa möjliga sätt.

*

Ann-Mari Häggman

OCH HELA BYN BLEV TOM

Några estlandssvenskar berättar minnen

Prof. Lars Huldén och arkivarie Ann-Mari Häggman, Finland, besökte Estland i nov. 1980 och träffade i Reval några kvarvarande estlandssvenskar (ormsöbor). Kustbon återgav i marsnumret 1981 prof. Huldéns redogörelse "De sista Estlandssvenskarna" och i Kustbons dec.nummer 1981 arkivarie Häggmans redogörelse "När det blev jul på Ormsö". Båda artiklarna var hämtade från "Hufvudstadsbladet", Helsingfors den 28 dec. 1980.

Ann-Mari Häggman har behandlat besöket ytterligare i Svenska Folkskolans Vänners Kalender 1981 (årgång 95, Helsingfors) under ovanstående rubrik.

Med författarens ben. tillstånd återger vi artikeln enligt nedan. I brev till undertecknad lämnade arkivarie Häggman bl.a. följande tilläggsinformation:

"Jag hoppas, att jag i framtiden skall kunna bidra med en mera uttömmande redogörelse för det värdefulla material vi fick på band under vårt besök i Reval i november 1980. För närvarande håller en studerande här i Vasa på att skriva ut materialet från banden. Samtidigt skriver hon en uppsats om den estlandssvenska högsvenska, som talades vid detta tillfälle. Maria Murman och Agneta Tomingas talade ju vardera en underbart vacker ormsösvenska. Det är meningen att Lars Huldén vid tillfälle skall fördjupa sig i den.

Själv har jag ju mest sysslat med folkdiktning, seder och bruk. Jag är mycket fascinerad av det svenska Ormsö, sådant det var på trettioalet och också utvecklingen därefter. Jag drömmer om att någon gång få resa dit och eventuellt göra filmupptagningar av de rester av svensk kultur, som fortfarande finns kvar där. Jag har sänt in en anhållan om att få göra detta, men jag har ännu inte fått något svar. Det skulle också glädja mig mycket att få träffa dessa mina estlandssvenska vänner igen, – deras kultur, deras sätt att tänka och leva står oss finlandssvenskar mycket nära."

I Svenska Folkskolans Vänners Kalender illustreras artikeln med tre fotografier. Av dessa har ett tidigare återgetts som omslagsbild i Kustbon mars 1981. Det andra fotografiet är ur biskop Sven Danells bok "Guldstrand" (1952), sid. 76, visande två Ormsöpiar med bärkorgar. Tror mig känna igen piana – systrarna Andersin – Maria och Alida – från Magnus-hov, numera i Sverige. Under det tredje fotot står: "Anders Häggblom var specialist på gamla brölloppseder och väderlekstydor". Då en kopiering av fotona skulle bli otydlig, tar vi oss friheten att illustrera artikeln med tre andra bilder från det gamla Ormsö.

Hugo Mickelin

Under en oförlömlig vecka, 11–17 november 1980, hade Lars Huldén och jag möjlighet att tillvarata folkloristiska traditioner och ålderdomlig dialekt hos de svenskar, som fortfarande lever och verkar i Estland. Vår forsknings-expedition ingick som ett projekt i den vetenskapligt-tekniska samarbetsplanen mellan Finland och Sovjetunionen.

Lokal värd var den estniska vetenskapsakademins institut för språk och litteratur. Institutets forskningschef Madis Norvik var oss till stor hjälp. Assistenten Evi Juhkam, som själv förstod och talade något svenska, kontaktade sagesmännen och bistod med praktiska råd och anvisningar.

*

Kvarnbacken i Hullo, öns centrum. Vägvisaren informerar: t v Sviby hamn 6 km, t h Saksby 8 km.

Öbofolket

Det var en gripande upplevelse att få samtala med dessa sista generationens svenskar söder om Finska viken. Man vet inte med säkerhet när de första svenskarna blev bofasta på Estlands kust, men redan Hapsals stadslag från 1294 berättar om att det fanns svenskar i trakten. Den svenska bosättningen har huvudsakligen varit koncentrerad till öarna, dvs. Nargö, Rågöarna, Nuckö, Ormsö och Runö. Dagösvenskarna förvisades 1781 till Ukraina, där de fram till 1929 bodde i sitt Gammelsvenskby på floden Dnjeprstrand. På fastlandet fanns det svenskar i Reval, Korkis och Vippall söder om Rågöarna. Kuststaden Hapsal, esternas Haapsalu (Aspön),¹⁾ hade också svenska invånare och utgjorde svenskbygdens huvudort. Under Estlands självständighet 1918–1940 fick estlandssvenskarna kulturell autonomi. Från 1918 hade svenskarna en egen tidning "Kustbon". Den estlandssvenska folkhögskolan fanns 1920–39 i Birkas på Nuckö. Från 1931 fanns ett svenskt gymnasium i Hapsal.

Under 1920- och 30-talet var Hapsal en känd badort, som besöktes av många finländare. Mitt emot Hapsal fanns Ormsö. Ormsö och Nuckö utgjorde den centrala svenskbygden med en befolkning på sammanlagt 5 000 personer före andra världskriget. Hela den estlandssvenska befolkningen omfattade 8 000 personer. Under åren 1943–44 lämnade de flesta sitt hemland och flyttade över till Sverige. Endast ett fåtal stannade kvar. I dag kan

man finna ett hundratal personer med svenska som modersmål spridda på olika orter, främst dock i Reval och Hapsal. De är alla i pensionsåldern. Deras barn förstår svenska men använder inte det språket. Barnbarnen talar estniska och ryska.

Ormsö

Våra sagesmän kom – alla utom en nargöbo – från Ormsö. Det insamlade materialet blev därför ett värdefullt kulturhistoriskt dokument om det lilla ösamhället. Våra samtal gällde mest öbornas seder och bruk kring livets och årets högtider, sång och musik samt det dagliga livets utformning. Skildringarna gavs för det mesta på en vacker ormsösvenska. Men sagesmännen talade även en klanderfri högsvenska, som närmast kunde karaktäriseras som finlandssvensk högsvenska. Kontakterna till Finland var i äldre tider mycket täta. Våra sagesmän hade i sin ungdom besökt Åbo och Helsingfors. Flera av de estlandssvenska lärarna hade fått sin utbildning vid Nykarleby seminarium.²⁾ Ormsöbarnen växte upp med Topelius' sagor och samma sångskatt som den tidens barn i det svenska Finland.

Ormsö (estniska Vormsi, tyska Worms) är en ö på ca 93 km². Före kriget var Ormsö ett nästan rent svenskt samhälle med ca 3 000 svenskar och ungefär 300 ester. Esterna var alla bosatta i byn Sviby.

Ormsö var ett rätt välbärgat samhäl-

le. Befolkningen livnärde sig på sjöfart, fiske och jordbruk. Medan esterna gärna byggde flera funktioner under samma tak hade ormsösvenskarna många hus på sina gårdar. Först byggde man vanligen ett stort boningshus, sedan olika fähus och visthus.

– Det var inte som på storlandet att allt var i samma hus, fähus och allt. Nej, det skulle vara särskilda byggnader.

– Det fanns aderton byar på Ormsö. Och de hade litet olika anseende. Man ville t.ex. inte gärna få sig man eller hustru från vissa byar, där de ansågs stridslustna och bråkiga.

– I Rump var ungdomarna nästan såsom de är nuförtiden. Oblyga och mycket ljud. När rumpbyggarna gick ut någonstans så skulle hela byn vara med. Nära oss ägde de en stor skog. Ibland kom de dit för att rensa eller göra lövtäkt. Det hördes minsann på långt håll när de kom. Då var det sådant larm och skrik. Och man sa: "Aha, nu kommer dom. Nu kommer rumpbyggarna."

– Ormsöborna var i allmänhet mycket stolta av sig. Gårdarna var stora och fina, och Ormsö var känt för sin snygghet. Det dög heller inte att ta man eller hustru från annat håll. Om de ormsöflickor, som gifte sig "utomland" – såsom jag gjorde – sade man: "Aha, det var nu ingen som ville ha henne. Hon blev inte gift hemma på landet."

Klädseln

Främlingar, som på 1930-talet besökte Ormsö, frapperades förutom av öbornas ålderdomliga språk och sedvänjor,

¹⁾ Eg. Asplunden. Red.

²⁾ Skolförest. Brage Sten i Vasa, som i medlet av 1920-talet besökte seminariet, minns att fem av hans studiekamrater var estlandssvenskar.

Sviby år 1913. – Byns musicerande ungdom med besökare från Hapsal. I mitten byspelmanen Johan Mickelin.

även av klädedräkten. I synnerhet kvinnodräkten var gammaldags och den bars av stora och små. Ormsöpiarna, så kallades vanligen flickorna på Ormsö, kändes igen på långt håll var de än rörde sig. De bar en vid och lång svart plisserad yllekjol, som gick upp till armhålorna. De unga flickorna vävde själva tyget. Det stampades och plisserades, ett tidskrävande arbete. Plisseringen underhölls bl.a. genom att heta surlimpor direkt ur ugnen lades på kjolarna. De s.k. läggjarna, ett slags strumpor som räckte från knät ner till vristen, lyste intensivt röda under kjolen. Det ansågs vackert att ha kraftiga ben, därför bar ormsöpiarna flera läggjar på varandra. Huvudduken var röd- och blårutig. Vinterjackan var av mörkblått ylletyg medan man om sommaren kunde ha ljusare bomullstyg.

Mest iögonenfallande var skodonen, "skuarna", ett slags sandaler där ovanlädret var lagt i små plisserade veck. Varje husbonde gjorde själv skor till sin familj, och vecken tuggades in med tänderna. Det var också vanligt att ormsöpiarna tillverkade sina skuar själva. Skuarna remmades så att remmarna framtill bildade en stjärna på den vita strumpan. De långa flätorna hängde på ryggen och topparna var hopbundna med röda eller gröna band.

– Förr vävde vi alla kläder själva, jackan, kjolen, särken alltihop. Kjolen gjordes av halvulle, som blev stampat. De gick från gård till gård och lade i en tunna. Man lade litet vatten och kläde i tunnan och så stampade man och vände. Det gick liksom i takt det där. Gammalt folk hade tjockare tyg. De

hade grövre rynkor. Ungt folk ville ha tunnare, i synnerhet till konfirmation och bröllop.

– Ormsöpiarna skulle göra allt själva. Den som inte kunde göra kläder åt sig, hon dög inte till någonting. Flickorna skulle alltid ha "bindpungen" (sticksömmen) med sig och sticka. Om man så körde ut dynga eller gick i vall med kreaturen, stickorna skulle gå jämnt. Man stickade sockor och vantar.

– Förr i världen skulle man ha mycket kläder när man gick "till mans" (gifte sig). Allt skulle vara färdiggjort. Man skulle ha minst 17 kjolar och blusar. Efter det man gift sig skulle man bara föda barn, sticka strumpor och göra hårt arbete. Då hade man ingen tid för sig själv.

– Och de sa åt min man: "Hur kan du ta hustru från så där fattigt ställe. Hon har ju nästan ingenting". Men min man sa: "Hon har händerna med sig. Är hon utan, får hon väl göra åt sig."

– Ormsöduken kunde man göra själv. Men man kunde också få dem från Åbo. Det var en gammal åbofru som på 1920-talet gjorde så fina dukar. När karlarna for till Finland med sina skutor hämtade de ofta hem dukar.

– När jag i början av trettioalet arbetade på sanatoriet i Pärnu lät jag klippa håret, för se jag tänkte att nu skulle jag bli som annat folk. Jag ville inte ha de där gammalmodiga flätorna längre. Vi hade ju ljusblå dräkter vi som arbetade på sanatoriet. Ja, så klippte jag håret då. Och när jag kom hem – det var den 2 september min födelsedag – då blev far arg. Oj, vad

han var arg. "Nu kan du åka tillbaka igen dit därifrån du kom!" sa han. "Nu är du ingen ormsöpia längre". Se det var så, att när jag hade klippt håret så fick jag heller inte ha ormsödräkten mera. Till dräkten hörde nämligen två långa flätor, som skulle hänga på ryggen hopbundna med silkesband.

– Till kyrkan skulle man ha sina bästa kläder. Hemma var det inte så noga. När man gick till kyrkan skulle man ha ren blus och allt skulle vara nytt och fint. Och när man som jag hade lång väg till kyrkan – det var 10 kilometer från Sörby – så gick man barfota så att strumporna och svartskorna inte skulle dammas ner. Så klädde man på sig just före kyrkan. Och då var strumporna vita och rena.

– Som bruddräkt hade man vanlig ormsödräkt men plisseringen skulle vara mycket fin och så hade man vit jacka. Till konfirmationen hade man också vit jacka.

Bröllopet

Bröllopet var den största av livets högtider. Bjällroras klingande i det av många hästar bestående brudföljet symboliserade den högsta lycka på jorden. Under 1900-talet har bröllopet på Ormsö hållits mest sommartid, helst vid pingst eller midsommar. På 1800-talet förekom också bröllop vid jultiden. Då hade man gott om tid och det fanns gott om mat efter höstslakten.

– Jo bröllopet minns jag mycket väl. Jag har varit på många bröllop när jag var ung. Bröllopet var egentligen de enda fester vi hade. De räckte i tre dagar allraminst. Bröllopet började vanligen på lördagskvällen. Då for

brudgummen till brudens hem. På söndagen for alla till kyrkan, där vigseln skedde. Då var alla tillsammans, både brudens och brudgummens släktingar och vänner. På måndagen höll man fest i brudgummens hem. På tisdag delade man på sig. Brudgummens släktingar kunde ännu fortsätta i brudgummens hem, de andra gick till brudens hem och roade sig där. Tredje dagen kallades vanligen "opadaajin".

– Man smyckade husen till brölloppen. Förr, i äldre tid, när man ännu inte hade riktig skorsten, var väggarna alldeles svarta av rök. Då kläddes väggarna över med vita lakan, och det fortsatte vi med trots att det senare var mycket snyggt i husen. Ovanpå lakana hade man granris bundet som små kors. Man hade också gjort små kors av rött garn. Det var ett grönt kors och ett rött kors om vartannat i en rät linje. De som var bjudna till brudgummens hem smyckade den stugan, medan pirona gjorde likadant i brudens hem.

– Bröllopspiarna, som var tingade, hade lakanen. De hade allt med sig, lakan, kors, pappersrosor och "krällranger" (glaspärlor). Allt grönt hade de själva hämtat i skogen.

– Och så var det en annan sak, som hörde till, nämligen ljuspiporna. Det var en sådan där träställning, som var smyckad med grönt och glaspärlor. Och så fanns där brudens ljus och brudgummens ljus. Och den, vars ljus först brann ner, den skulle dö först. Den andra blev änklings. Sådant provade vi också på den tiden.

– Och där bruden och brudgummen skulle sitta, där hade man ett hjärta av ris och grönt. Och inne i hjärtat stod det skrivet med glaspärlor "Lycka" på svenska, inte "Licka" som på ormsösvenska. Och dessutom fanns där brudens och brudgummens initialer. Bruden och brudgummen skulle sitta under hjärtat hela tiden.

Åh, jag minns mitt bröllop. Det var nog roligt då. Tänk vi var 17 hästar med bjällror som for till kyrkan; 17 "aikja" som vi sa. Och bjällrorna klingade så vackert! Och när vi for hem, höll "opasiarna" (de objudna gästerna) fast grinden. Det hörde till. De hade rullat dit stora stenar och spikat fast grinden ordentligt. Tre "botular" (buteljer) brännvin skulle de ha. Ibland var de inte nöjda ens med det.

Ormsö kommunalförvaltning våren 1939. Framför kommunalhuset sekreterarens fru Helga Vöigemast och kanslisten Linda Laanes-Landman – i lånta ormsödräkter.

De ville ha mer. De ville ha mer än man kunde ge. I nära tre timmar stod vi och väntade innan vi fick komma in. Middagen bestod av kött och potatis, soppa och risgrönsgröt och sedan mjölksoppa med klimpar i. Det var nog god mat den tiden.

– Det var egentligen "opasiarna" som stod för allt skoj vid brölloppen. Det var de som dansade, och det var de som sjöng. Bröllopsfolket skulle sitta ordentligt vid bordet. De inbjudna pojkarna hade inga rockar. Det var för att man skulle känna igen dem. "Opasiarna" hade rockar. Och det var alltid de rockklädda som stod för alla spratt och alla slagsmål. Det var bara pojkar, som var "opasiare". Det var alldeles otänkbart att en flicka skulle ha gått objuden till ett bröllop.

– Och på natten tog de halm till bröllopsgården och strödde gården och gatan full med halm. När bröllopsfolket vaknade på morgonen fick de börja räfsa. Gatorna och gården skulle städas. Allt skulle sopas riktigt rent, förr fick ingen äta. Oj, vilket arbete det var!

– Min mormor talade om ett gammalt bruk för mig. När bröllopsgästerna, som hade sovit i halmen, om söndagsmorgonen skulle gå till kyrkan, så var ju pojkarnas hår fullt av boss och agnar. Då hörde det till, att bruden skulle kamma dem. Det var brudens arbete det. Och de försökte göra det så

besvärligt för henne som möjligt. Ibland hade de ett nät över för att hon skulle ha svårt att komma åt dem.

– Och förr i tiden skulle också brudfolket löska. Det gick så till att t.ex. brudgummen satt grensle över bänk och framåtböjd. Bruden kammade och två pojkar stod där och slog ihjäl lösken med hammaren vartefter, så där platsch, platsch.

Avresan

När de frihetsälskande estlandssvenskarna under slutet av andra världskriget bestämde sig för att söka sig till "moderlandet" Sverige, var en stor del av de unga männen inkallade i Röda armén. Efter krigsslutet kom dessa hem till en tömd bygd. Hustru, barn, föräldrar, släktingar och vänner; alla hade rest sin väg. Med stora ansträngningar fick de börja ett nytt liv. De gifte sig och fick ny familj. De flesta står dock fortfarande i brevkontakt med sina f.d. hustrur och med barnen i Sverige.

Det fanns också sådana, som inte reste även om de skulle ha haft möjlighet. Någon stannade för att vänta på en make eller en son. Andra kunde inte lämna den jord de älskat och brukat.

– Min far han sa: "Jag har inte ärvt någonting av mina föräldrar. Jag har arbetat hårt hela mitt liv och köpt mig jord. Själv har jag byggt huset, ladugårdar och alltihop. Skulle jag då läm-

Elmar Nyman

Att minnas

Svenska gymnasiets folkdanslag från 1933? Främst i mitten Helga Blees, danslagets energiske ledare. – Foto Grünthal.

Det har alltid förvånat mig att folk detaljerat kan redogöra för händelser som ligger mycket långt tillbaka i tiden. Vad minns jag själv av det som hände för ett halvt sekel sedan? Visst kommer jag i håg kronprins Gustaf Adolfs besök i våra bygder sommaren 1932 – det var ju en remarkabel händelse som folk talar om ännu i dag och jag var ju själv med och sjöng i den barnkör som välkomnade den höge gästen utanför Nuckö kyrka. Jag erinrar mig också detaljer från den hemska branden som ödelade minst halva Svi-by – brandlukten kändes även på Nuckö – och kommer givetvis ihåg

na allt detta för att bli dräng i Sverige.” Och själv tänkte jag också nästan likadant. Jag var rädd för att fara till Sverige och bli piga där. Och när jag kom hem till far och frågade: ”Skall vi fara eller skall vi inte fara? Nu är det den sista båten, som går.” Han sa: ”Nej. Men om ni vill så ska ni fara”. Mamma grät och far sa: ”Ta mor med dig och res om ni vill. Nog finns det väl någon, som kommer hit och tar hand om mig också.” Men jag sa: ”Inte blir det väl värre än att jag klarar det. Nog är det väl folk, som blir kvar här. Varför skulle jag då fara och lämna mor och far.” – Min bror hade nämligen drunknat och min syster hade redan farit. Om jag också skulle ha farit hade de blivit alldeles ensamma.

detaljer från skolavslutningen samma år i Birkas folkskola. Men vad hände t.ex. under de första skoldagarna i svenska gymnasiet i Hapsal för just 50 år sedan? Vad har hjärncellerna lagrat?

Min snöpliga entré in i den – som det tycktes – oändligt stora och magnifika skolbyggnaden minns jag tydligt. Jag snubblade i trappan, förmodligen därför att skorna var några nummer för stora, och lade mig pladask till omgivningens munterhet. Tydlig är också bilden av den första konfrontationen med klasskamraterna – ett tiotal ungdomar från olika orter i svenskbygden (först senare tillkom en flicka). Jag var

– Och hela byn var tom! Alla hade farit. Det fanns inte en enda mer i byn. Oj, det var hemskt. Kreaturen gick omkring och de blev inte mjölkade. De dog och hade det svårt. Det var kattor, det var hundar, det var får och det var alltihop. Det var mycket svårt. Min mor hon började mjölka, och då kom hela byns kor dit. Men vi orkade ju inte mjölka. Vi mjölkade på marken. Men kornas juver gick sönder och korna kastade sig ner på jorden . . . Det var fruktansvärt. Sedan kom det folk från storlandet och började samla ihop djuren. Men egna svenskar fanns där inga. De måste lämna fina hus och allting. Men de tyckte att de måste fara. De grät och de skrek . . . och de for.

den enda från Nuckö fastän många i vår avslutningsklass i Birkas hade goda förutsättningar för fortsatt skolgång. Rickul var dock representerat med fyra ynglingar och Ormsö, Hapsal/Klottedorp, Reval och Vichterpal med varsin.

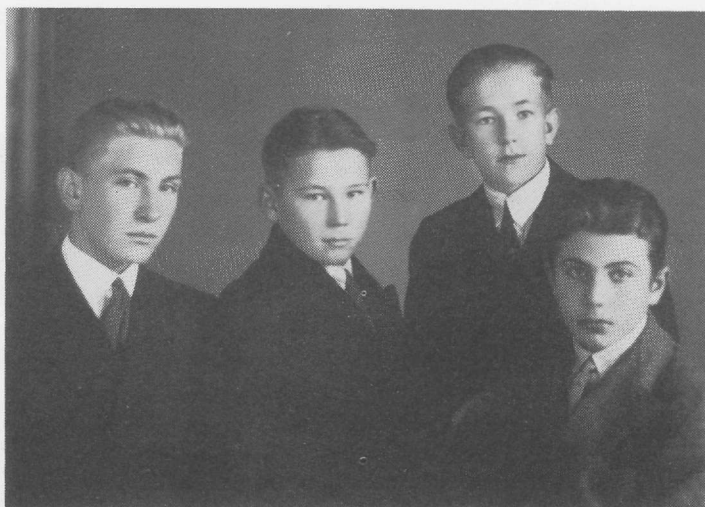
Jag tror inte att vi var direkta blyga för varandra men nog kände vi oss till att börja med som främlingar. Vi befann oss rent fysiskt sett på olika utvecklingsstadier, talade skilda dialekter och hade en rätt varierande utstyrel. Stadspojarna kom i köpskläder, i krage och slips och blanka lågskor. De flesta av oss hade hemvävda kläder som skraddats av våra egna sockenskräddare, kanske även skor (*kamaschar*) gjorda av byskomakaren. Krag-slips-problemet hade några av oss löst på det sätt som var brukligt på landsbygden, en kragknapp markerade var kragen borde apteras – skjortorna saknade ju ännu fastsydda kragar. En rickulpojke hade t.o.m. utrustat sig med ett löst stärkbröst (*manesk*), som hölls på plats av byxhångslena vilka trädades genom särskilda fästen på stärkbrösten. Han bar ingen krage till *manesken* men väl den nyss omtalade kragknappen. Visst imponerade denna utstyrel på oss. För att ytterligare höja sin status framförde han under den första rasten Loreley-visan på tyska. Själv debuterade jag i s.k. kalifébyxor (påminde närmast om ridbyxor). Men ”kaliiferna”, som de snabbt döptes till, visade sig inte väcka den positiva uppmärksamhet jag drömt om. Tvärtom blev de till en belastning. Mina smakråd på hemmaplan hade hämtat uppslaget till modellen ur bildtidningen Allt för Alla (det var väl Nicke som sprätte omkring med Jocke och Majken i just samma kaliféer?). De hade emellertid förbisett att mina ben var krumma, en defekt som ju särskilt accentuerades i det nya plagget. Redan första skoldagen i Hapsal fick vi skolgossar från landet klart för oss hur viktigt det var att vara rätt klädd. Snart hade vi alla långbyxor med ordentliga pressveck, kavaj, krage och slips. För de kvinnliga eleverna var klädproblemet något enklare. De hade skoluniform – blå klänning med svart förkläde och vit spetskrage (i festliga sammanhang vitt förkläde).

Vår imponerade och elegant klädde

rektor, Anton Uksti, höll ett högtidligt välkomsttal i skolans prydliga aula, avsett att ingjuta respekt för honom själv och hela hans skola. Han var högt aktad och även fruktad av såväl elever som kolleger. Vi träffade även hans förtjusande fru Aurelia – välklädd och vänlig. Det var hon som skulle bibringa oss det estniska språkets finesser och göra oss förtrogna med estnisk litteratur. Skolans berömde musiklärare Cyrillus Kreek vann genast våra hjärtan. Kreek var en humoristisk lärare, förtrogen med olika sorters musik och en stor vän även av den svenska folkmusiken. Han lyckades omgående värva några av oss för hantering av blåsinstrument och för deltagande i estniska gymnasiets orkester. Att få ett eget "horn" betydde status – vad inackorderingen tyckte var en senare fråga.

Det var ju en svensk skola med svenska lärare vi kommit till. Torsten Svensson skulle undervisa i de naturvetenskapliga ämnena och även vara vår gymnastiklärare. Särskilt folklig föreföll han inte att vara vid första anblicken. Han såg ut som en riktig snobb i sina randiga byxor och sin svarta kavaj. Dessutom hade han mittbena. Den andre svenske läraren var den unge hjälpprästen på Nuckö, Sven Danell. Hans ämnen var svenska, religionskunskap och teckning. Jag hade tidigare hört honom predika i Nuckö kyrka och i Rosleps kapell och hade träffat honom några gånger i all gemenskap. Men nog verkade det nu som om han skulle bli en sträng handledare. Det uppstod så småningom en del smärre kontroverser med "pränsken". Vi hade t.ex. en annan uppfattning än han om hur perspektiv skulle återges i teckningsblocket och hur svenska språket skulle behandlas. Några av oss misshandlade skriftspråket och vi var pratsamma och fnissiga. Det var ingen avundsvärd uppgift dessa båda lärare ställdes inför – att göra svenska gymnaster av oss.

Hapsalgymnasiet var vida känt för sina krav på disciplin och ordning. Ordningsreglerna inpräntades från första skoldagen. Sålunda var det högst väsentligt hur man hälsade på lärarna. Det skulle ske med nästan militärisk drill. Konsten att bocka och niga rätt ingick som ett delmoment i gymnasti-

Så här såg några av oss ut ett par veckor efter skolans början hösten 1932. Det var mycket vanligt att gymnasterna gick till Grünthal för att låta förevisa sig. Vi var fyra inackorderade på samma ställe i två intill varandra gränsande rum. Kvartetten upplöstes dock efter några månader, sedan värdfolket funnit att vi och våra "horn" blivit en störande faktor ej endast för dem utan för hela kvarteret.

Fr. vänster: Artemi Veski som gick i en estnisk parallellklass, klasskamraten Holger Engman, Manfred Westerblom som redan var andraklassare och Elmar Nyman. Man kan redan här märka en viss uniformitet vad klädseln beträffar.

ken. Vid bockande hälsning skulle fötterna långsamt föras ihop, huvudet böjas i liten vinkel över en rak ryggrad och blicken möta den lärares ögon som var föremål för hälsningen. Det dröjde veckor och månader innan den rätta elegansen i rörelsen infann sig. För flickorna var uppgiften ännu svårare. Av dem krävdes en djup hovnigning. Ett långt steg bakåt med höger ben åtföljt av ett mjukt och behagfullt framåtsjunkande à la döende svanen, se där den idealiska skolflickshälsningen. Det var en fröjd att se ett tjugoflickor samlade i korridoren utföra denna manöver. Det gällde för dem att snabbt ordna leden bakåt. Hälsningen krävde svängrum.

Eleverna behövde inte gå ut på gården under rasterna. I stället beordrades vi att vandra runt i korridorerna. Cirkulerandet hade den olägenheten med sig att man ideligen törnade ihop med lärare, och vid varje nytt möte skulle det hälsas enligt konstens regler. Eftersom staden var mycket liten och huvudgatorna få blev hälsandet ett viktigt moment för oss även under fritiden – våra flickor slapp dock göra hovnigning ute i det fria.

Inomhus måste gymnastiskor användas. Från den första skoldagen kontrollerade jourhavande lärare att fotplaggen var de rätta. Kontrollanten fungerade som ett slags lappvisa. I ankningsblock noterades vem som

kom för sent för att hinna gå ner i garderoben och byta skor. Att bära skolmössa var förstås obligatoriskt och skänkte oss efterlängtat status. Problemet var bara att mösstillverkarna var sena att leverera. Vi fick till en början använda substitut som kepsar, skepparmössor och t.o.m. hattar. Att visa sig barhuvad var uteslutet.

För handhavandet av läro- och skrivböcker gällde också bestämda regler. De skulle t.ex. förses med skyddsomslag och prydlig text. En vacker handstil liksom förmågan att göra snygga illustrationer – helst med tusch – skattades högt. Bokstäver som avvek från den föreskrivna normalstilen kunde rendera bock i kanten! Det var självfallet uteslutet att eleven fick göra understrykningar i läroböckerna. Dessa skulle återlämnas i slutet av vårterminen, helst lika fräscha som vid läsårets början. (De flesta läroböcker var låneböcker).

Vi tillhölls i alla sammanhang att iaktta en sträng personlig hygien. Det var en tillsägelse som inte var lätt att följa. Nästan inget inackorderingsrum hade rinnande vatten, än mindre dusch eller badkar. Den riktiga tvagningen fick anstå till lördagsbastun hemma på landet.

Det blev snabbt aktuellt att skapa ett slags fysisk rangordning i klassen. (Häm som sköld bli herroxn såss te sajand.) Fingerkrok, armbrytning,

Hundra år sedan Joel Nyman föddes

Den 28 juni i år var det 100 år sedan Joel Nyman föddes. (Han dog 1961 vid 79 års ålder.) För de äldre av oss estlandssvenskar är han välkänd, men Kustbons yngre läsare vet kan-

Joel Nyman var en uppslagsrik man och deltog med stor entusiasm i alla de företag som han ansåg vara ägnade att föra vår folkstam vidare, kulturellt och materiellt. Han var med om att stifta Nuckö nykterhetsförening – estlandssvenskarnas första seriösa samman-

ske inte att J.N. alltsedan sekelskiftet under några decennier framåt tillhörde centralgestalterna i den estlandssvenska nationalitetsrörelsen.

slutning, han var en av initiativtagarna till Svenska Odlingens Vänner, till Svenska folkförbundet i Estland och Svenska lärarförbundet, han var en av Kustbons faddrar och kanske den främste förespråkaren för inrättandet av Birkas folkhögskola och Svenska

fäktning med kartkappar, boxning (utan handskar) fällde utslaget. Kraftmätningarna fortsatte även under fritiden och det fanns alltid hejklacker till hands som vädrade sensation.

Begreppet skolmåltider var ännu inte uppfunnet. Men vi gjordes uppmärksamma på att skolan hade ett litet bufférum där man under långrasten serverade te med piroger (moosipirukad) till ett pris av några cent. Få av oss hade råd med denna lyx. Jag kan inte erinra mig att vi skulle ha kompenserat oss med medhavda smörgåsar. Mellan klockan 7 på morgonen och 3-4-tiden på eftermiddagen fick magen vila.

Mycket snart drogs vi in i olika aktiviteter. Volleyboll var obligatoriskt,

men de svenska gymnasisterna spelade även fotboll, om än i mindre utsträckning. Med spjut, diskus och kula ockuperade vi Afrika-stranden – centrum för sommarens aktiviteter – och presade våra otränade kroppar till det yttersta. Även skolans folkdanslag lyckades värva medlemmar bland oss.

Vad är mer att lägga till minnesbilderna från augusti–september 1932? Kanske reflektionen att ju mer vi sysslade med högsvenskan under lektionerna desto mer använde vi våra bygdemål under fritiden. Vi blandade vårt tal med målade uttryck ur våra egna dialekter. Vår dagliga samvaro med estniska kamrater påverkade egendomligt nog inte vårt vardagsspråk. I skolslangen ingick ytterst få estniska ord.

gymnasiet i Hapsal. Han var också en av grundarna av Ormsö kooperativa förening – länge den enda i svenskbygden.

Joel Nyman hade erfarenhet av skol- och ungdomsverksamhet i Sverige och intima kontakter med kolleger i moderlandet och i det svenska Finland. Han omsatte nya pedagogiska rön i de estlandssvenska skolorna och bidrog också till att ge estlandssvenskarna en mer verklighetsbetonad uppfattning om moderlandet Sverige.

Till Joel Nymans stora förtjänster hör också att han genom artiklar i olika tidskrifter och tidningar spred upplysning om våra estlandssvenska bygder, vårt folk och våra akuta problem för en rikssvensk och finlandssvensk läsekrets. De ”bortglömda baltiska svenskarna” blev ånyo upptäckta mycket tack vare honom.

Estlandssvenskarna har anledning att med tacksamhet och respekt erinra sig Joel Nymans insatser för oss hemma i Estland. Helt säkert bidrog han också genom sin upplysningsverksamhet till att vår anpassning i det rikssvenska samhället kunde ske så snabbt och smidigt.

Uppsatsen om dagösvenskarna skrev Joel Nyman 1921. Den publicerades i Riksföreningens för svenskhetens bevarande i utlandet Årsbok. Fotografierna från Gammalsvenskby (den gamla Dagökolonin) är också tagna ur Riksföreningens årsbok, årgång 1912. E.N.

Det förekom sålunda ett slags medveten språklig purism såväl gentemot högsvenskan som mot estniskan.

Det är alltid med en känsla av glädje jag tänker på skoltiden i Hapsal. Trots svårigheter med bostad och mat, ibland även med skolarbetet, framstår vistelsen vid skolan från början till slut som intressant, rolig, fylld av gott kamratskap. Det är därför litet svårt att förstå att många av ens rikssvenska vänner har en negativ inställning till sin gamla skola. Att vi älskade vår kanske berodde på att vi kände oss privilegierade som mitt i en estnisk omgivning fick gå i en skola som gav oss möjlighet att bli undervisade på vårt eget modersmål. Svenska gymnasiet i Hapsal var något nytt och unikt i svenskbygden.

JOEL NYMAN

SVENSKARNE PÅ DAGÖ FÖRR OCH NU

I början av 1780-talet tvangs större delen av dagösvenskarne att utvandra till Ukraina, där de i stora Dnjeprkröken grundade ett samhälle som kom att kallas Gammalsvenskby. Bilden visar byäldesten Andreas Hoas och hans familj på 1920-talet.

På uppdrag af Svenska Odlingens Vänners i Estland centralstyrelse i Reval företog undertecknad den 9 juni 1920 en resa till Dagö för att för Riksföreningens räkning uppsöka därstädes möjligen ännu befintliga svenskar och taga reda på, huruvida något ännu stode att göra för deras bevarande af svenskheten.

Färden utgick från Ormsö med segelbåt öfver det 15 km. breda sundet mellan dessa öar. Hafvet låg som en spegel, så att vi fingo till stor del taga oss fram med åror. Ja, hvad det fria, obegränsade hafvet ändå är skönt en solig vårdag! Man njuter, njuter och tycker sig sammansmälta med det oändliga, ofattbara – man tycker sig rent af förnimma evighetens pulsslag i världsalltet. Just vid dylika tillfällen känner man mest intentlyt sitt odödliga jag, hur det med makt tränar hän mot det osynliga, anade. "O, den som hade vingar som fåglarne ha" . . .!

Var båtferden en hänryckande poesi, så blef däremot den 12–14 km. långa fotvandringen i damm och solgass af mera prosaisk natur. Att uppbbringa häst i denna brådaste arbetstid och midt på dagen vore en omöjlighet.

Och en fotvandring kan äfven hafva sina behag. Särskildt har man möjlighet gifva tanken och fantasien fria tyglar. Jag traskade fram på historisk mark. På dessa vägar ha ju svenskar, dagösvenskar, trampat under flydda sekel, här har svenska språket ljudit, svenska sånger klingat. Men sedan mer än ett sekel har svenskan tystnat – tystnat för alltid!

I Kertell och på dess griftegård

Närmaste målet var industrisamhället Kertell med 2,000 inv. i fredstid. Krigsåren har fabriken till stor del varit stängd. Den manliga befolkningen är nödsakad söka sin utkomst på annat håll, och de hemmavarande få draga sig fram med svältkost. En del familjer har på månader ej haft bröd, utan lefvat uteslutande på potatis. Kläder och möbler försäljas, och då äfven denna inkomstkälla sinat, ja, då blir det att se den grinande svälten i hvitögat. Såvida ej fabriken återupptager verksamheten. Nu arbetas därstädes med 30–40 man, före kriget 700–800.

Kertell är det mest idylliska samhälle man kan uppleta. Näpna envånings-

hus vid krokiga gator, omväxling på hvarje steg, och allt inbäddadt i fagras-te grönska. Parker och trädgårdar och täppor. Men hos en svensk väckes ändå vemodiga känslor till lifs. Ty hela samhället står på svensk mark. År 1810 bortdrefvos svenskarne från sina gårdar och försingrades åt alla håll: Hapsal, Ormsö, Nuckö. Af 36 svenska gårdar kvarblefvo endast 5 familjer. Orsaken? Godsägaren, en greve Stackelberg, ämnade här anlägga en väffabrik och bekvämaste sättet att skaffa arbetsfolk var att införskrifva lifegna från andra orter och göra sig af med de besvärliga svenskarne. Och på den tiden var nådige godsägarens vilja meningens mannens lag. På Ormsö och Nuckö finnas än familjer, som hafva ett dunkelt minne från sitt gamla hem.

Jag hade mig bekant, att i Kertell ännu skulle finnas svenskrester, åtminstone svenskminnen. Och som samhället ligger på vägen till Roiks, resans mål, så beslöt jag stanna här över natten. Sedan husrum anskaffats, började jag förfrågningarna efter en viss "Bisa" som skulle vara af svensk härstamning och som skulle kunna gifva de bästa upplysningarna. Man lot-sade mig verkligen fram till dennes gård men "Bisa" (på Nuckömålet = åska) skulle komma hem för sent på kvällen. Jag beslöt därför uppsöka de dödas stad för att om möjligt där finna spår af den stora stam, som i århundraden "arbetat, kämpat, hoppats, trott" därute.

Och mycket riktigt! Strax innanför porten, mellan blommande syrener, stötte jag på ett malmkors med inskriptionen: "Här hwilar i Gud Peter Byså, f. d. 10 Oktober 1817, död d. 2 Febr. 1888" samt "Mari Byså" på korset bredvid, men med estnisk inskrift. Här hade jag alltså lösningen till gåtan "Bisa" dunderguden! Byså = *byns å*, hade i esternas mun förvandlats till Bissa, Bissa, Pysa, Püsa, ja, t. o. m. till Pisa och Pissa såsom inskrifterna på en mängd grafvårdar angåfvo. Såsom prof på dylika förvrängningar kunde än anföras Tarning = Starräng, Tarking = Stackäng, namn, hvilka bäras än af svenska afkomlingar i Kertell.

Vidare lästes "Juhan Pilbak f. 1827, Aet Espak, Kreet Lundberg" samt grafvårdar öfver Fredrik Wilh. och hans hustru Agatha Westerholm,

hemma från Finland, samt på ett malmkors: "Här hvilat Capten Abrahamson och 4 man från Brigg Ellen. Drunknade vid Kertell d. 6 maj 1884."

Att flera svenska gravvårdar ej kunde anträffas, beror på den omständigheten, att svenskar förr begagnat utslutande träkors, hvilka förintats af tidens tand. Och enligt hvad jag sedan fick veta, begagnas denna begravningsplats endast sedan 1848. Den gamla begravningsplatsen omgaf svenska kyrkan inne i själfva samhället. 1847 refs gamla kyrkan och då nya begravningsplatsen blifvit i ordning, jämnades grafkullarna på förra kyrkogården som förvandlades till fabriksägarens trädgård. Nuvarande klockarens i Kertell Tarnings farfar lär vara den senaste där bisatte, 1847, och på platsen, där man trott hans graf vara, uppsattes senare ett sten kors som ett minne af området förra användning. Vår "Bisas" farfar slumrar under – fabrikspatronens växthus. Dennes planteringar uppsuga således sin näring ur svensk must och mærg. Sannerligen ett varaktigt minne öfver fädernas våldsregemente!

"Den siste svensken" i Kertell

På kvällen var Bisa-Byså hemkommen och befanns vara den allra piggaste 68-åring undertecknad träffat. Fast hvit i skägget var han pojke hvad kropps- och själskrafter beträffar. Har aldrig varit sjuk, har ej haft ens tandvärk, rödblommig och välmående. Heter f.ö. Wilhelm Byså, Bisa, Bissa, Bisa m.m., m.m. – själf kallar han sig Bisä – omgift sedan ett par år sedan och lycklig far till två pojkar, Matts 1 1/2 år och Hanas på hela 6 veckor. Med förra hustrun i äktenskap i 28 år och utan telningar! "På alla åkrar växer ej korn", utlät sig den pojkaktige gubben på tal om tillhörande fruktsamhet.

Svenska förstår hr Byså utan svårighet, d. v. s. Dagösvenska. Ända till tionde året var det hans hemspråk, sedan blef det att läsa tyska i skolan, och när han kommit ut i världen, blef estniskan hvardagspråket. Vi fingo sålunda underhålla oss på estniska, men ett mera varmt svensk hjärta torde det vara svårt finna ens hemma i Sveri-

Gammalsvenskbyns överbyldste Peter Buskas med familj.

ge. Det var en rörande pietet för allt svenskt, alla minnen från hans svenska fäder. Hans lilla stuga är byggd af far och farfar, endast obetydligt förändrad, uthusen, fastän fallfärdiga, bevarade i ursprungligt svenskt skick. Och namnen på hans söner utgöra det säkraste beviset för hans vörnd för och stoltheten öfver svenskarvet. Hans farfar hette Hanas och far Matts och samma namn skulle äfven bli pojkarne, grannarne fingo sen skratta bäst de ville åt gubbens "konstigheter". Och svenska skulle hans gossar lära, bara han finge lefva så länge. Men, då man är 68 år, så må man ej förvånas öfver, att en känsla af vemod blandade sig i pappas för öfrigt uppslupna sätt, då talet berörde gossarnes framtid. Särskilt i dessa vargatider, då det är svårt anskaffa det allra nödvändigaste. Hela familjens tillvaro var ju beroende af hästen och kossan, och de nya demokratiska lagarne hotade beröfva honom äfven denna sista utkomstmöjlighet. Förr fick man åtminstone hyra betes- och hövall, nu utdelades jorden åt soldater från befrielsekriget, och Kertellboarna få reda sig bäst de kunna . . .

Byså är en lefvande uppslagsbok om tiderna som varit. Han vet berätta om godtycke och förtryck, om adelns omänsklighet och de underlydandes nöd. Vill någon få en inblick i Dagösvenskarnes folksjäl, må han utfråga den godmodige hr Byså. Han bevarar än sin farsfarsfars minnen från Roiksvenskarnes förvisning, då de utskepades till de ryska skeppen i Kertell

f. v. b. till det okända Ryssland. Ekot från deras hjärtslitande gråt och jämmerrop lefver upp i hr Bysås själ och ger återljud i alla svenska hjärtan. Stackars våra svenska olyckssyskon! Af skaran på 1200 själar skulle om några korta månader bara något öfver 200 kvarstå! En baltisk adelsman skulle senare cyniskt hafva yttrat, att "vägarne voro fulla med dessa svinas".

Utom Byså finnas i Kertell afkomlingar af familjerna Taking (Stackäng) och Tarning (Starräng). Klockaren Tarning visade också sitt gamla modersmål det varmaste intresse och läser svenska i sina fäders gamla familjebibel. Som han är kunnig i tyska, säger han sig förstå äfven den svenska texten. Vill lära sig svenska, bara han kunde få lämplig bok. Han är äfven ägare till en år 1875 på estniska utgifven liten bok om Dagö-svenskarne och deras förvisning till Syd-Ryssland. Arbetet torde numera vara mycket sällsynt. I Kertell finnas numera inga svensktalande. Wilh. Bysås äldre syster, som dött för ett par år sedan, lär dock talat svenska flytande. Utom Bysås hus finnas här ytterligare 3-4 byggnader från svenska tiden samt äfven en gata, som fortfarande heter Svenskgatan = Rootsi tänav. Äfven en del ortsnamn vittna ännu om den svenska tiden. Och utanför Kertell på godsets åkrar utpekade min sagesman stenrosen, lämningarna af svenska Kertell. Wilh. Byså har intill senaste tid bevarat lagligen stadfästade afskrifter från Kertellsvenskarnes frihetsbref. Först under krigstiden öfverlämnade

Rågen bärgas på stäppen utanför Gammalsvenskby 1911.

han dessa sina reliket åt en baron Osten-Sacken för Ritterschafts Archivs räkning i Reval. Måtte de ej råkat på afvägar, som så många andra estlandssvenskarnes dokument! Herr Byså tänker med stöd af dessa skrifter göra ansökan om att erhålla ett jordområde af sina förfäders gård. Måtte det bara lyckas!

Under kriget bortfördes af ryska trupper alla kyrkklockor, äfven förra svenska kyrkans med svenska inskrifter. Enligt förljudande torde de finnas i Moskva och kunde de i så fall möjligen återfås.

Svenskbyn i Roiks.

Den stora utvandringen till Sydryssland 1781.

Nästa dag skjutsade hr Byså mig med egen häst till resans egentliga mål, Svenskbyn i socknen Roiks, nära 2 svenska mil väster om Kertell. Landsvägen går till stor del genom furuskogar. På tiden för Gammal-Svenskbybornas bortflyttning fanns ingen landsväg utan tog man sig fram på skogsvägar.

Omkring $\frac{3}{4}$ mil från Kertell invid landsvägen ligger en liten kulle, om hvilken bevaras följande sägen: Ett svenskt och estniskt brudföje möttes här i skogen. Enligt gängse föreställning fick ingendera parten väja undan – det skulle medföra olycka. Därför tiden buro brudgummarna svärd. Det blef sammandrabbning och båda brudgummarna stannade på valplatsen. Öfver deras gemensamma graf uppkastades en liten kulle och hvarje person,

som första gången far vägen fram planterar ett litet kors på kullen, häraf äfven namnet Korskullen. I historien om Roiks-svenskarnes landsförvisning omtalas, att många kvinnor och barn vid affärden här nedstucko små medförda kors, och vid min resa anno 1920 var kullen ännu prydd med flera sådana, bland dem en del af färskaste slag. . .

Det är med vemodiga känslor en svensk betraktar trakten kring nuvarande Roiks herrgård. Här var det största svensksamhället på Dagö en gång beläget. Mindre stenrosen, äfvensom några träd, beteckna ännu de forna bostadsplatserna. Dagösvenskarne utgöra tvifvelsutan den svenskgrupp, som ådagalagt det största profvet på frihetskärlek. Hellre än att underkasta sig den nesliga lifegenskapen föredrogo de att lämna hembygden och allt och i främmande land gå en osäker framtid till mötes. Ägaren till Roiks och närbelägna Hohenholm, grefve Magnus Stenbock, hade redan bortskänkt och försålt en del af sina svenska underlydande. Då hvarken böner eller åberopande af de svenska frihetsbrefven hjälpte, beslöto svenskarnes år 1780 med stöd av Carl XI:s förordnande uppsäga sina gårdar och flytta antingen till Sverige eller Ryssland. Ryska regeringen tillät emellertid ej en sådan massuppsägning utan bestämdt utflyttningssområde. Grefve Stenbock ansåg sig därför nödsakad uppskjuta sina förehafvanden och 27 febr. 1780 uppgöra nytt kontrakt, dock endast på ett år, hvari sven-

skarne tillerkändes en del af sina gamla rättigheter. De olyckliga drogo en lättadens suck under förhoppning att möjligen få behålla sina gårdar äfven för framtiden. Under tiden fortsatte Stenbock emellertid sina intriger mot svenskarnes, och då han slutligen till följd af åsamkade spelskulder måste försälja sina gods med underlydande bönder till en baron Otto Ludvig Reinhold Ungern-Sternberg (27 febr. 1781), var äfven svenskarnes öde besegladt. Genom kejserlig ukas af d. 8 mars 1781 förvisades samtliga Roiks-svenskar till det nyligen från turkarnes eröfrade Syd-Ryssland. Det blef gråt och jämmer och obeskrifligt elände. Största delen af bohaget måste så godt som bortskänkas. Och ej nog härmed. Alla skulder till godset måste betalas och alla dagsverken intill flyttningdagen fullgöras, alla gårdens åkrar besås och bearbetas och en del husgerådssaker öfverlämnas åt de nyinflyttade esterna. Den 16 juni 1781 förankrade några kronans skepp utanför Kertell för att afhämta svenskarnes. De utvisades antal var 1,207 själar. Några dagar sedan landsattes de i Reval och därifrån anträdde resan med egna hästar och till fots öfver Dorpat-Pleskau till Moskva. Efter utsägliga strapatser anlände utvandrarne följande vår till bestämmelseorten, reducerade till 904 personer. Nästa år utbröt pest så att endast mindre än 300 personer återstode. I boken om Dagösvenskarnes utflyttning återgifvas de olyckliges lidanden på ett hjärtegripande sätt.

Undan utvisningen räddades endast några gårdar, tillhörande kyrkans bönder. Tilläggas bör, att församlingens själalherde Forsman gjorde sitt bästa för sina församlingsbors räddning, dock utan framgång. Kyrkobönderna voro alltså räddade men inklämda mellan ester gingo de en långsam men säker undergång till mötes. Långt in i nittonde århundradet lyckades de dock bevara sin svenskhet, men då sedan skola och kyrka lade sten på bördan, då blef motståndet fruktlöst. Svenskarnes sågo sig tillbakasatta och föraktade, och hvem vågar döma dessa yngre, som slutligen började skämmas för sina fäders språk, precis som i Korkis och Wichterpal här i Estland?

De sista svenska gnistorna i Roiks.

Och hvad återstår numera af Roiks-

svenskarne? Gudi klagadt, inte stort mera än namnet. Endast i en gård, Mickas, är svenskan ännu hemspråket, tre äldre ogifta syskon samt en 14-årig gosse, släkting till de äldre. I byns övriga 8 bondgårdar och dessutom några torp förstås svenska endast af några äldre personer. Barn och ungdom samt medelålders personer förstå ej eller låtsas ej förstå svenska. Ingen af nu lefvande har lärt läsa svenska. Ett ex. Kustbon har förrirat sig hit, men endast en gubbe säger sig förstå något af innehållet. Dialekten liknar i det närmaste Nuckömålet så att man utan svårighet kan underhålla sig med en Dagösvensk. Högsvenskens däremot är något "oerhört" i ordets egentligaste bemärkelse. Beträffande svenska språket kunde äfven här iakttagas samma förhållande som i Korkis: högaktning för "skriftsvenskan", ringaktning för sin dialekt, hvilken man nästan med en åtbörd af medlidande kallade för svenska. Den "riktiga" svenskan skulle man däremot så gärna velat förstå. Kanske undertecknad rent af sjönk något i infödingarnas ögon genom att nedlåta sig tala den försmådda dialekten!

Om de ej ville lära sig svenska igen? Ack, jo! T.o.m. esterna skulle skickat sina barn att lära svenska! Det har man ju nytta af som sjömän. Men den svenska härstamningen tycktes man ej anse det vara särskildt bevändt med. Och, för att vara rättvis, såväl Svenskbyn i sin helhet som de enskilda gårdarne gjorde ett högst torftigt intryck, t.o.m. mera efterblifvet än i öfriga svenskbygder. De estniska gårdarne i närbelägna byar gjorde ett afgjordt mera väl-mående intryck. Kanske svenskbyborna hade samma medvetande, så att frånvaron af nationellt själfmedvetande är lätt nog så förklarligt.

Således, om mina iakttagelser ej varit missvisande, tycks svenskhetens dödsprocess här vara fullt naturlig, fri från smärtsamma slitningar af ömmande band. Ett af moder Sveas styfbarn borta i försakingringen har igen kämpat ut sin kamp på lif och död. Den flämtande lifsgnistaren tycks svårligen kunna låga upp igen. Men det finns flämtande lågor på andra orter, lågor, som vänta på det lifgifvande syret för att kunna flammas upp till en härlig vårdkas! Skall äfven där hjälpen komma för sent?

Barndomsresan från fosterlandet Estland

av Ann Westerman

Jag var fem år gammal, då mina föräldrar började tala om att vi skulle försöka komma över till Sverige. Själv trivdes jag bra där vi bodde, men visst lät det spännande både att åka båt på det stora havet och att komma över till ett annat land. Strax innan vi började tala om att flytta, utbröt andra världskriget. Så vi fick vänta i över fyra år innan det blev dags att resa. Vi skulle få resa från allting på fädernegården, bara det allra nödvändigaste fick vi ta med oss. Vi fick även lämna gården utan någon som helst ersättning.

En dag kom ett bud som sa att vi skulle få resa dagen efter. Då fick vi bråttom att packa och göra i ordning oss och huset.

Så kom morgondagen och en karl med häst och vagn kom för att hämta

Ja, emot en svensk skola, att lära svenska, hade man naturligtvis ingenting. Ett språk vore ju aldrig till börda. Men omkostnaderna, dem var man rädd för. Men bestredos dessa utifrån, ja, då vore det en annan sak. Man har ju sina dryga utskylder till stat och kommun samt den oerhörda dyrtiden. Den befintliga skolans underhåll slipper man ej ändå. Så att de ekonomiska betänkligheterna voro allt annat än ogrundade. I närbelägna prästgården, som står tom, hoppas man vid behof dock kunna få såväl skolan som lärare inhysta. Härom skulle dock rådgöras med socknen, förstås.

Sådan är i all korthet svenskhetens ställning på Dagö. Åtminstone fick undertecknad den uppfattningen, att det lägliga tillfället där vore försummadt. Dock, kanske det ändå vore mödan lönt göra ett försök, åtminstone att få lif i de döda benen. Men härtill fordrades icke allenast ekonomiska resurser utan framför allt ett för den döende svenskheten brinnande svensk hjärta. Men vi själfva stå utblottade på allt. Vårt arbete är mycket men arbetarne så få, nästan inga alls. Vi kunna därför endast upprepa orden från två tusen år tillbaka: "Kom öfver och hjälp oss!"

(Ur Årsbok 1921, utg. av Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet Gbg 1921).

oss och vår lilla packning. Vi fick åka häst och vagn ca 1 km, tills vi kom fram till en lastbil. Där väntade även en annan familj som också skulle åka med, vi fick åka på ett lastbilsflak i ca 3 mil.

På eftermiddagen kom vi ner till hamnen där båten låg och väntade. Där fick vi ställa oss i kö och skriva våra namn i en bok. När det var klart fick vi ställa oss i ytterligare en kö, då tittade de igenom allt vårt bagage, så vi inte hade med oss något som vi inte fick. Så fick vi äntligen gå ombord, men när vi väl var där kändes det lite vemodigt att ha lämnat hemmet!

Båten som vi åkte med var en vedskuta som dom spikat hyllor i lastrummet på, så det skulle bli plats med så mycket folk som möjligt, det var ca 300 personer på turen som vi var med på. I båtens papper stod det att båten var lastad med fraktgods.

När vi hade intagit våra platser på hyllorna, så fick vi ligga där, för gick man opp så, trampade man på folk som låg överallt, det var som i en sill-burk.

När vi vaknade nästa morgon hade båten redan lagt ut från land, vi gick upp och vinkade adjö till fosterlandet. När vi såg sista strimman av landet försvinna, stämde vi upp en fosterlandssång, många grät, för det blev både släkt och vänner kvar, även min äldre bror som var mobiliserad till krigstjänst blev kvar den gången.

Dagen förflöt lugnt med prat och matsäcksätande.

Framåt eftermiddagen då vi kommit långt ut på havet började det blåsa lite, då gick jag och mina bröder upp på däck och såg ut över havet. Där började vågorna torna upp sig, men såg man bakåt, var fosterlandet försvunnet i fjärran, allt man såg var vatten överallt.

Vi hade turen att få åka med en stor båt, det fanns många som fick fly i små fiskebåtar. Men stormarna var svåra och båtarna små, så det blev några som aldrig fick se Sverige.

På natten började det blåsa upp till storm, många blev då sjösjuka. Min syter blev hemskt sjuk innan vi ens kom in i stormen riktigt. Väskorna och

andra saker som vi hade med oss, surrades fast i mitten av lastrummet. På bäge sidor om lasten var hyllorna som vi låg på. På sennatten var vi mycket nära att gå på en mina som låg och flöt. Som tur var klarade vi av natten i storm och elände. När gryningen kom började det mojna och min syster började kvicka till för att se dagen gry efter ett dygns mörker, för hon hade varit så sjuk.

På morgonen började vi se Sveriges kust och folk började krya på sig. Vi fick ligga för ankar utanför Sveriges kust och vänta på lots och tullare, först på kvällen kom vi till hamnen i Stockholm, det var så vackert att åka genom den sommarfagra skärgården. När allt var klart ombord fick vi börja gå iland.

På kajen stod folk som tog emot oss med en mugg soppa och en smörgås, det var välkommet, vi var hungriga, för det hade varit dåligt med mat på resan för dom som varit sjuka. När allt var avklarat, stuvades vi in i bussar och fick åka till olika lokaler för övernattnig.

Min äldre syster kom till en annan lokal än resten av familjen. Vi var då oroliga att vi inte skulle få träffas mer. Dagen efter hämtades vi av bussar för att åka till en bastu och bada ordentligt, så fick vi åka till ett läger inne i stan, men vår syster var fortfarande försvunnen när vi kom dit. Så blev det dags för läkarundersökning och provtagning, det var inget vidare för jag var så rädd för doktorn. Efter ett par dagar fick vi veta att vår syster hade kommit till ett annat läger på andra sidan stan. Då blev vi väldigt glada, för i hemlandet kunde folk bara försvinna och aldrig komma tillbaka, och den rädslan fanns kvar inom oss. Vi var kvar i Stockholm ett par veckor, sedan blev vi sända till ett barackläger i södra Sverige, där det var några hundra personer som kommit före oss. Dit kom även vår borttappade syster.

Där fanns en massa baracker att sova i och en byggnad som var inredd med kök och matsal, där vi fick gå och äta. Alla fick hjälpa till i lägret för att det skulle fungera. Vi hade en alldeles egen arbetsförmedling i barackbyn, dit folk från hela landet ringde och ville ha arbetare och pigor. Efter en vecka fick min syster arbete i Uppland. Men vi blev kvar i lägret längre tid, för det

OM RUNÖ

KUST I NORDEN I HELG OCH SÖCKEN

På Kronhuset i Göteborg har Göteborgs Museum tillsammans med Ungdomsringen ordnat en utställning med ovanstående tema.

Den 29 juni invigdes "Nordisk kust i helg och söcken" i Kronhuset i Göteborg av landshövdingen Åke Norling, och utställningen håller på hela sommaren. 3 oktober är slutdatum.

"Göteborgs-Posten", "Träbiten" och "Arbetet" har uppmärksammat den. "Arbetet" skriver bl a:

Förutom foton, tavlor, arbetsredskap, handarbeten och interiörer från alla de olika nordiska länderna finns en stor fotoutställning från Runö, den lilla ön i Rigabukten, som hade svensk befolkning fram till 1944. Makarna Elsa och Jakob Steffensson, själva uppväxta på Runö, visar unika bilder och demonstrar stickning och silversmide.

– Svenskar och svensk kultur har funnits på Runö från tidig medeltid, säger Jakob Steffensson. Vi kan se likheter med andra Östersjöbygder och vi hoppas naturligtvis att detta vårt särpräglade kulturarv ska bevaras. Därför känns det riktigt att delta i den här fina utställningen.

var värre att få arbete för en familj med minderåriga barn. Vi barn fick börja i byskolan, det dröjde tre månader innan mina föräldrar fick arbete. Vi fick komma till en herrgård i Uppland, där min far först fick jobb i trädgården och sen i ladugården. Det var inget vidare att bo i bara ett rum och kök, när man var van att bo i en stuga med 5 rum och kök. Min syster som var sjätte personen på bruket i byn, så hon bodde där.

Sedan hade far olika arbeten på olika platser, det var inte roligt att flytta så ofta och byta skola. Vi talade svenska, men den var olika rikssvenskan, det var svårt att förstå och göra sig förstådd. Jag minns inte hur många gånger vi flyttade, lönen var dålig överallt på 1940-talet.

Det mest exotiska i utställningen är den del som handlar om svenskön Runö i Estland, gjord av Jakob Steffensson.

Så dansade vi på Runö - svenskön i Rigaviken

heter en liten bok som kom ut förra året. Den har sammanställts av Jakob Steffensson. Dansbeskrivningarna har gjorts av Leif-Evert Mattsson och notskriften av Margaretha Mattsson. För den tekniska produktionen står Leif-Evert Mattsson.

Inledningsvis presenteras Runö, varefter följer en redogörelse för tillfällena då danserna dansades, beskrivning av själva danserna och noter till låtarna. Skriften är illustrerad med fotografier från Runö.

Genom detta lovvärda arbete har en viktig del av Runö-kulturen räddats undan glömskan.

Förlag finns inte angivet. Tydligt är författarna också förläggare.

Så efter fyra år hade pappa fått ihop så pass mycket pengar, att han kunde löpa en liten gård. Det kan ingen tro hur det kändes när vi fick ett riktigt hem, efter allt flyttande hit och dit.

Så var det för far och mor att börja om från början i små omständigheter, skaffa redskap, djur och allt som ska vara på en gård. Vi fick lämna allt som förfädrarna strävat ihop på andra sidan Östersjön. För oss som var barn gick det bra, men de äldre kan aldrig glömma barndoms hemmet där de strävat hela livet.

Nu är vi medelålders, det har gått bra för allihop. Mor och Far är borta sedan många år, så vi blir sista generationen som minns barndoms hemmet. Nu är det bara två gårdar kvar i Paj, Rickul, Estland.

Herbert Lagman

Längs Nordrysslands kanaler

(Slutet)

Efter ett par veckors arbete hade vi iordningställt våra zemljankor, så att de var beboeliga också vintertid. Vi hade dessutom satt litet hyfs på omgivningen i övrigt. Nu skulle vi alltså ta itu med vårt egentliga arbete. Det var nämligen meningen att vi skulle bygga nya zemljankor. Det var en vacker söndag i början av september, då vi satte igång med vår första zemljanka. Vi arbetade nämligen också på söndagarna, ty, sade man, vid fronten kände man inte till några vilodagar och vi kunde inte vara sämre här. Det var därför bara att gå till verket med friskt mod. Stället där vi började vårt arbete låg i en annan del av lägret, och det tog en dryg kvart att komma dit. En ingenjör hade också infunnit sig, och det var han som utsåg stället för den nya zemljankan. Då han funnit rätta platsen på en liten slätt, utprickades efter en del mätningar och beräkningar på papperet konturerna för den tilltänkta zemljankan, varefter vi satte i gång med arbetet. Till att börja med gällde det att gräva ett väldigt hål i marken, lika stort i omfång som den blivande jordhyddan. Hålets djup skulle uppgå till ungefär en meter. Den nya zemljankan skulle bli betydligt större än de som vi själva bebodde; den var avsedd att rymma ett helt kompani och konstruktionen var också annorlunda. Vi skred till verket med hackor och spadar, men det var inget lätt arbete. Marken var stenig och hård och det gick trögt undan. Varje timme fick vi en "rökpaus" på tio minuter. Denna höll man på strängt. Allteftersom vi kom längre ned blev jordvallarna på båda sidor om hålet högre och högre, varför det blev allt besvärligare att kasta upp den lösa mullen. Fram mot kvällen hade vi nästan nått det erforderliga djupet. Ingenjören företog då kontrollmätningar och nu befanns det att han misstagit sig i början, och att zemljankan måste vara något mer än en halv meter bredare. Man måste därför gräva bort en remsa till utmed ena långsidan. För att kunna göra detta måste vi emellertid först skyffla bort jordvallen på kanten av hålet, och detta var ett besvärligt göra.

Männen svor och förbannade och hade en del åsikter att framföra angående ingenjörens kunnande som inte var särskilt smickrande. Ryssarna var ytterligt förvånade över vår syn på saken och kunde inte förstå att vi blev uppbragta över en sådan lapprisak. Varje människa kunde ju missta sig och sådant tog man med ro. Överhuvudtaget var man inte van vid att underordnade tillät sig dylika meningsyttringar, när det gällde överordnades arbetsmetoder. *Natjalstvo lutsje znajet* – överheten vet bäst, var ett uttryck som man ofta kunde höra bland menige man. Man slapp därigenom besväret att tänka själv. För övrigt var det lilla extra arbete som vi fick göra nu ingenting att tala om. Det var därför bara att ta till spadarna igen och börja gräva på nytt. Efter en stunds arbete hade vi skyfflat undan jordvallen och kunde sålunda börja utvidga hålet. Innan det blev kväll var det färdigt. Det fanns de som ansåg att felmätningen i början gjorts med flit för att vi inte skulle bli färdiga med arbetet alltför tidigt.

Följande dag vidtog det egentliga arbetet. En grupp av männen fick sörja för anskaffningen av trämaterial, medan de övriga sattes att ta upp torv för taket. Jag hamnade i den senare gruppen. Torvskärningen försiggick ett stycke längre bort intill några albuskar. Himlen hade mulnat och urladdade sig med jämna mellanrum i små skurar, varvid vi sökte skydd bland snåren. På ett ställe upptäckte jag att det fanns hallon och stannade en stund för att äta av dessa. Tillsammans med en annan av männen begav jag mig därefter ut på ett litet strövtåg i omgivningen. Nedanför platsen där vi höll till vidtog en låg ängsmark beväxt med al och björk. Inne bland några björkar upptäckte vi ett litet skjul och kröp in i detta. Av hylsor som låg kringströdda på golvet slöt vi oss till att skjulet tjänstgjort som upplagsrum för ammunition.

En stund senare då regnet upphört begav vi oss tillbaka till arbetsplatsen. Där hade man lyckligtvis inte lagt märke till vår frånvaro. Då man vid dagens

slut gjorde en sammanfattning av vårt arbetsresultat, befanns det att detta inte var synnerligen lysande. Nästa dag fastställdes därför en bestämd norm som var man skulle fylla. Var och en skulle ta upp sex kubikmeter torv. Till middagen blev vi också färdiga med hälften eller ännu mera av denna norm. På eftermiddagen flyttade vi emellertid till en annan plats en kilometer längre bort, varför det vid dagens slut var omöjligt att avgöra hur mycket den ene eller den andre hunnit med. Nästa dag skulle det bli allvar av kontrollen. Vi tyckte att normerna var för stora och hittade på allehanda knep för att klara oss med mindre. Vid översynen kunde det därför hända att en och samma hög blev räknad både en och två gånger. Alla hade fyllt normerna. Hade man haft förstånd nog att räkna ihop alla högarna och dela dem på antalet män skulle man genast ha kommit underfund med att allt inte var som det skulle. Men noggrannheten hör inte till de ryska kardinaldygderna.

Vi fann också snart att om vi uppfyllde de föreskrivna normerna en dag eller t.o.m. överträffade dem, så blev de genast höjda nästa dag. Det var en del av männen som i sitt oförstånd tog i med fulla tag redan från början och avslutade arbetet till middagen. De fick ledigt på eftermiddagen, men nästa dag var normerna dubbelt så stora. Snart var de så stora att vi inte orkade med dem över huvud taget. Därför måste vi hitta på en massa knep för att klara oss. Detta var förresten något som praktiserades överallt här i landet. Myndigheter och förmän försökte få ut av arbetarna vad de kunde, och dessa i sin tur gjorde vad i deras förmåga stod för att slingra sig undan. De knep man därvid hittade på blev mer och mer raffinerade allteftersom man fick större erfarenhet.

Det första ryska ord som vi lärde oss var *rabóta* – arbete, ett ord som inpräntades i oss från morgon till kväll. Det finns nog intet annat land i världen där man talar så mycket om arbete och arbetets stora betydelse som i Ryssland. Inte heller gör man väl någon annanstans så litet förnuftigt arbete. Man sätter vanligtvis i gång med ett företag under stort buller och gny samt under allehanda lovsånger till arbetets ära. Men då första berusningen gått

KOM OCH LÄR

ESTLANDSSVENSKT HANDARBETE

Svenska Odlingens Vänner kommer under hösten att starta en handarbetsgrupp, i vilken du har möjlighet att lära dig stickning, virkning, knyppling, bandvävning mm. Vi kommer att handarbete, exakt på det sättet som man gjorde i Estlands svenskbygder.

Självfallet skall även du komma, som redan kan dessa arbeten, för att lära ut till de yngre.

Vi kommer att starta den 5 oktober och fortsätta 10 gånger varje tisdag kl. 18.30. Plats: S.O.V:s lokaler, Vikingagatan 25.

Anmäl ditt intresse i god tid till S.O.V.

Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm eller per telefon 08/32 48 78.

Materialinköp mm diskuteras vid första träffen.

Kursen är gratis.

Varmt välkomna!

Styrelsen för S.O.V.

PS. Vi planerar även träslöjdsträffar under 1983. Anmäl ditt intresse redan nu. Lokalfrågan är ännu olöst. Lämna gärna tips om lokal. D.S.

över tröttnar man snart. Så upptäcker man att det på andra håll finns ännu viktigare göromål och tar därför itu med något nytt. Även detta nya arbete blir kanske inte slutfört, därför att det finns andra uppgifter som är av ännu mera brådskande natur. Så kan det gå undan för undan. Människorna drivs hit och dit, och det förefaller att råda en febril verksamhet överallt, men undersöker man närmare det arbete som verkligen utförts, finner man snart att resultatet är ganska blygsamt. Det är denna brist på ordning i förening med rådande okunnighet, som gör att arbetsproduktiviteten är så ringa på de flesta områden. Att kvaliteten under dylika arbetsförhållanden också lämnar en del övrigt att önska är självklart.

RICKULKVÄLL

Bygderådets mycket omfattande arbete att kartlägga de olika gårdarna inom varje ort, ett arbete som pågått under lång tid, börjar nu kunna slutföras.

Eftersom uppgifterna om Rickul först är färdiga får den orten inleda en serie av planerade träffar, under vilka vi i tankevärlden får vara med om rundvandring i Estlands olika svenskbygder.

Alla intresserade – givetvis inte bara rickulbor – inbjudes nu till den första hembygdskvällen.

Tid: Fredagen den 8 oktober 1982 kl. 18.00

Lokal: Eesti Maja, Vallingatan 34, 1 tr. Stockholm
Manfred Hamberg och Hjalmar Stenberg tar oss med på en rundvandring från gård till gård och utefter kusten från Harbovike till Spitham och vidare inåt landet.

Kaffe med piroger till självkostnadspris.

Tag med sångboken!

Hjärtligt välkomna!

Styrelsen för SOV

Advokatfirman Ervin Pang AB

Wahrendorffsgatan 8, 111 47 Stockholm

tel. 08/21 80 50, 21 70 30.

SÖKER

lagliga eller testamentariska arvingar till nedanstående personer ursprungligen bosatta i Estland:

Gross,	Märt	Oidekivi,	Vasili
Grossberg,	Mari	Rosenthal,	Edit
Holland,	Johan	Ross,	Eduard
Härm,	Jüri	Rossmann,	Paul
Kartau,	Julia	Rätsep,	Mihkel
Keernik,	Adolf	Seglin,	Eedert
Koppel,	Karl	Simsivart,	Jüri
Käbi,	Johannes	Soosaar,	Tõnis
Kümmel,	Sergei	Tilk,	Jaan
Leisman,	Maretta	Tiss-Teesaar,	Hans
Lobjak,	(Hans) Jakob	Tomson,	Albert
Luckman,	Aleksander	Truve,	Villem
Männik,	Jaan	Unt,	Alma
Oberg,	Ludvig	Weizenberg,	Emma

Kontakta advokat Ervin Pang, jur.kand. Ethel Pang eller sekr. fru Inga-Brita Larsson.

Advokatfirman åtager sig alla slags juridiska uppdrag inom och utom Sverige. Språk: svenska, estniska, engelska och tyska.

Välkommen till estlandssvenskarnas

HÖSTFEST

Tid: lördagen den 13 november 1982

Start kl. 18.00

Plats: Spårvägsrestaurangen, Blåsut,
Enskede, Stockholm.

Förhandsanmälan erfordras till

SOV:s exp. per tel. 08-32 48 78

per brev enl. exp. adr.

I undantagsfall till styrelsemedlemmar.

Inträdesbiljetten kr. 65:–

inkluderar mat, kaffe, öl/läsk,

musikunderhållning, m.m.

För dansmusiken svarar

”Bröderna Johanssons trio”.

Vinster på lotteri (om Du har tur).

Sedvanliga restaurangrättigheter.

Väl mött

önskar

styrelsen för

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Hembygdsgdag

Nu var det söndagen 29 augusti, en dag för estlandssvenskarnas forna hembygder, så att säga. Och solen sken över vårt nuvarande fosterland och över de röda tegeltaken utanför fönstren och småningom rentav in genom rutorna på oss, som satt i SL:s avlånga sal i Blåsut. Fem långbord rymdes på bredden; i fråga om längd gick de långt söderut och såg ut att sluta där ett gott stycke närmare horisonten. Kring dessa bord rymdes förstås en hel del människor, och de gav varandra glada igenkännanden eller kanske undrande eftersinnanden, medan de plockade fram sina gamla, nästan utnötta minnesbilder. Över salen låg sorl. Så mycket hade man väl inte att säga, men man sade det gärna.

De ärendsmän som ordnat mötet gick omkring med överskådande blickar och sakliga miner, såsom det anstår dem som bär ansvar för folkstammens framtid under de närmaste timmarna. Där framme hade de upprättat ett stånd för estlandssvenska böcker och kartor.

Nu ringde ordföranden Thomas i sin lilla klocka och programmet tog vid. Han talade om vad som komma skulle och presenterade dagens talare, bibliotekarien vid Nordiska Museet Stig Ap-

pelgren.

Före föredraget skulle vi allihop sjunga en sång. Arrangörerna hade valt gammalsvenskbybon Kr Hoas' troskyldiga skaldeförsök ”Svensk jag

är till kropp och själ”, men vid ordet ”kropp” kom meningheten ihåg alla sina krämpor och pillerburkar och vägrade att låta sig höras.

Stig Appelgren talade om finlands-svenskar, som bedrivit forskning om den estlandssvenska bondekulturen. Han uppehöll sig särskilt vid Herman Vendell och Otto Andersson. Den förre hade under åren kring 1880 företagit fyra resor till estlandssvenska bygder samt Gammalsvenskby och upptecknat en stor del av de olika dialekternas ordförråd. Dessa uppteckningar blev sedan grundmaterial till den ordbok, som han och Freudenthal utgav och som SOV nu låtit trycka om. Otto Andersson reste 1903 till Svensk-Estland för att uppteckna folkmusik. Han fann ett och annat, som bevarats tvärsigenom de religiösa väckelserna; det märkligaste var instrumentet talharpa, som han senare gjorde känd i musiklitteraturen.

Det mesta som de finlandssvenska forskarna bragt ihop om estlandssvensk kultur finns nu i Folkkultursarkivet i Helsingfors. Det väntar på publicering.

Efter föredraget följde en del kompletterande inlägg, och denna del av dagen avslutades med Modersmålets sång.

Sedan blev det mera rörelse. Kaffet kom och nådde ut till alla – vid det laget 417 hjon, som därmed fick möjlighet till en viss självverksamhet. Samtidigt såldes lotter, och utlottningen blev denna gång lite grand världsomspännande, i det att en av vinnerna hörde hemma i Brooklyn, New York.

Småningom röjdes en del av salen från bord och stolar, och på den kala fläcken uppträdde Rågö danslag, känt av alla estlandssvenskar vid det här laget. Det är smått märkvärdigt att detta lag hållit på och hållit ihop i årtionden, medan världen runtomkring förändrats; men äiborna har ju gammal tradition och dans har aldrig varit synd på Rågö. – Till slut tog folkdansarna mera folk till sig och det blev allmän dans. Denna ”jalakeerutus” pågick, medan de mera stelbenta redde sig till hemfärd.

Ute sken kvällssolen så gott den kunde.

Familjenytt

Födda

En dotter
Yvonne och Per Lagman
Linköping 8 juli 1982

En dotter
Anita och Lars-Erik Broman
Löwenströmska 13 augusti 1982

Vigda

I Lidingö kyrka 12 juni 1982
Carl Fischerström
Ann-Chatrine Steffensson

Döda

Lovisa Nilsson, född 15 april 1895 i Rickul
avled 21 mars 1982 i Norrköping

Linda Rosalie Rosen, född Stein 2 aug. 1901 i
Reval avled 1 maj 1982 i Stockholm

Agnes Fernanda Tiidus, född Freiberg 6 jan.
1893 i Harrien avled 20 maj 1982 i Stockholm

Katarina Boström, född Ahlström 17 jan. 1909
på Ormsö avled 23 maj 1982 i Hamra, Gotland

Martha Ambros, född Soe 11 sept. 1902 i Reval
avled 7 juni 1982 i Stockholm

Etienne Carl Edmund Gahlnbäck, född 12 aug.
1903 i Reval avled 11 juni 1982 på Lidingö

Marta Melders, född Mikkos 5 april 1901 på
Runö avled 11 juni 1982 i Tjellde, Gotland

Mary Vesterblom, född Robach 25 juli 1910 i
Reval avled 17 juni 1982 i Eskilstuna

Katarina Nyblom, född Ellerbusk 7 dec. 1907 på
Runö avled 29 juni 1982 i Åkersberga

Johannes Vesterby, född 23 dec. 1892 i Rickul
avled 7 juli 1982 i Bromma

Gunnar Fagerlund, född 1 mars 1925 på Runö
avled 20 juli 1982 i Stockholm

Maria Mark, född Österlin 12 nov. 1907 på
Ormsö avled 22 juli 1982 i Stockholm

Gertrud Broman, född Westerström 8 jan. 1898
på Ormsö avled 23 juli 1982 i Hägersten

Min älskade Maka
vår underbara Mor
Mormor och Farmor
vår kära Syster

Elsa Browall

f. Westerberg
*24 juli 1926 i Haversve
† 8 juli 1982 i Huddinge
har efter en svår och kort
sjukdom lämnat oss i oändlig
sorg och saknad

EVERT

BARN

Barnbarn

Syskon

Övrig släkt och många vänner

Vila i frid kära Mor

Stöd Cancerfonden pg 90 19 51-4

Min älskade Make
vår käre Far
Morfar och Farfar

Oskar Freiman

* 19 november 1897
† 21 juli 1982

JULIA

BERTHA och ARTHUR

ARVID och SIV

Barnbarn

Övrig släkt och vänner

*Nu brustit har Ditt trogna
varma hjärta*

*Din kära röst för alltid
tystnat har*

*Du lämnar oss i gränslös
sorg och smärta*

*Men ljusst och vackert
står Ditt minne kvar*

Min älskade Make
vår käre Far
Farfar och Morfar

Axel Engman

född 19 juni 1914
har i dag hastig lämnat oss i djup sorg
och saknad
Huddinge den 21 juni 1982

INGRID

Lennart och Kerstin

Ingvald och Kristina

Linnéa och Sten

Gunilla och Ulf

Barnbarn

Syskon

Övrig släkt och vänner

*Vi hann ej säga dig farväl
ty döden kom så fort.*

*Men låt oss säga dig vårt tack
vid evighetens port.*

Min älskade Maka
vår kära Mamma
Mormor och Farmor

Elisabeth (Tito) Gordon

*16/5 1901

har idag stilla insomnat,
sörjd och saknad av oss,
syster, svägerska,
släkt och vänner.

Boabäcken den 14 maj 1982.

AXEL

Ruth och Sven

Rune och Mai Britt

Ernst och Astrid

Ann-Marie och Dag

Rolf och Barbro

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Viko

Elisabeth

"Din framtidsdag är ljus och lång. . ."
Vila i frid

Vår älskade mor
Maria Borrman

född 24 juni 1901
död 17 juli 1982
är djupt saknad av
barn
barnbarn
barnbarnsbarn

*Glad och god Du alltid varit
utan klagan smärtan bar
Ingen vet vad Du har lidit
när Du vilan funnit har*

Vår kära Mor,
Farmor och Mormor
Elisabeth Grenfeldt

*20/6 1901
har i dag stilla insomnat.
Eskilstuna den 28 juli 1982

KALLE
ERNA
HARALD och HELGA
ARNE och INGEGERD
RUNAR och BIRGIT
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Sakta kom döden den kom
som en vän
Den räckte Dig handen
och förde Dig hem.*

Vår kära
Maria Grundström

*12 mars 1893
† 27 juli 1982
har flyttat till sitt himmelska
hem. Sörjd och saknad av oss,
släkt och vänner samt
Filadelfiaförsamlingen i Stockholm

Agneta
Lars
Anders och Ruth
Maria med barn och familjer

*Jesus sade: Jag är
uppståndelsen och livet, den
som tror på mig han skall leva
om han än dör.
Johannes 11:25*

Min älskade Maka,
vår kära Mor och Mormor,
min Svärmor

Maria Mark

**8 november *907
har i dag stilla insomnat i tron
på sin Frälsare. Sörjd och sak-
nad av oss, släkt, vänner och
Filadelfiaförsamlingen
Hägersten den 22 juli 1982

HANS
Adèle
Jill och Leo
Pascalle
Jan
Stig

*Tack för rosorna vid vägen
Tack för törnen ibland dem
Tack för resta himlastegen
Tack för evigt tryggtat hem.*

Min älskade Make
vår käre Far och Farfar

Anton Tegelberg

*9/6 1910 i Rickul
har i dag stilla insomnat.
Djupt sörjd och saknad av oss,
syskon samt övrig släkt och vänner
Eskilstuna den 21 juni 1982.

KARIN
Lennart och Britt-Karin
Lars Thomas

*En tröst i sorgen Gud oss
ger
att den vi älskat ej lider
mer
Vila i frid*

Jan Uusmets

född 18/6 1898
död 9/12 1981

Bemärkelsedagar

Fjärde kvartalet 1982

100 år

Louise Palmkron, född den 6 nov. 1882, Vippal

95 år

Rosalie Brus, född den 11 okt. 1887, Nuckö
Pauline Saimre-Zeisig, född Kurval den 19 nov.
1887, Hapsal
Lovisa Luks, född den 23 nov. 1887, Rickul

90 år

Anton Granberg, född den 26 okt. 1892, Rickul
Pauline Pöldma, född Alberg den 31 okt. 1892,
Rickul

Vår syster,
moster och faster

Pauline Westerblom
f. Lagman

*23 mars 1897 i Spithamn, Rickul
† 15 juli 1982 i Stockholm
Sörjd och saknad av

MARIA
LOVISA
Syskonbarn
Syskonbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Jordens oro viker
för den frid som varar.*

Vår älskade

Johannes Vesterby

*23 december 1892
har i dag lämnat oss i
outsäglig sorg och saknad.
Bromma 7 juli 1982

BARN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Den ljusa evighets-
strimma,
som går genom världens
rund,
med glädje oss låter
förmimma
en återföreningens
stund.*

Agneta Hörnsten, född Nyblom den 3 nov. 1892, Ormsö

Mathilda Nyman, född Vesterberg den 20 nov. 1892, Rickul

Maria Linneberg, född Vesterholm den 30 nov. 1892, Rickul

Julius Kehlman, född den 3 dec. 1892, Korkis
Pauline Pählberg, född Stahl den 27 dec. 1892, Rickul

85 år

Johanna Berkman, född Viksten den 23 nov. 1897, Nuckö

Johanna Deemus, född Luks den 27 dec. 1897, Rickul

Johan Lindström, född den 30 dec. 1897, Ormsö

80 år

Voldemar Engbusk, född den 2 okt. 1902, Nuckö

Alide Blees, född den 10 okt. 1902, Nuckö

Hans Broman, född den 22 okt. 1902, Ormsö

Oskar Sedman, född den 22 okt. 1902, Nuckö
Mathilde Engbusk, född Umda den 22 nov. 1902, Nuckö

Olga Neider, född Thomson den 7 dec. 1902, Rickul

Pauline Blomqvist, född Rosenborg den 11 dec. 1902, Rågöarna

Maria Alberg, född Pau den 31 dec. 1902, Rickul

75 år

Katarina Passvik, född Hollingers den 2 okt. 1907, Runö

Adele Matsman, född Berg den 6 okt. 1907, Nuckö

Konrad Engman, född den 17 okt. 1907, Rickul
Katarina Rosenblad, född den 20 okt. 1907, Ormsö

Rudolf Krusman, född den 5 nov. 1907, Nuckö

Maria Fällman, född Lilja den 7 nov. 1907, Ormsö

Irene Elisabet Nyman, född Bombas den 8 nov. 1907, Nuckö

August Schönberg, född den 9 nov. 1907, Rickul

Maria Alström, född den 13 nov. 1907, Ormsö

Alide Klanberg, född Besterman den 19 nov. 1907, Rickul

Adelheid Rosen, född Romm den 23 nov. 1907, Reval

Alide Åklerblad, född Brunberg den 23 nov. 1907, Rickul

Mathias Hallman, född den 24 nov. 1907, Rickul

Agneta Lilja, född Alström den 26 nov. 1907, Ormsö

Anton Heyman, född den 3 dec. 1907, Rickul

Griselda Soonike, född Berg den 9 dec. 1907, Nargö

Voldemar Westerblom, född den 10 dec. 1907, Reval

Boris Hansman, född den 15 dec. 1907, Reval

Alice Lindeberg-Lindvet, född Schönberg den 16 dec. 1907, Reval

Martha Hagström, född Mickelin den 23 dec. 1907, Ormsö

Katarina Fält, född Blomman den 28 dec. 1907, Ormsö

Anna Vesterblom, född Rebane den 28 dec. 1907, Reval

70 år

Maria Bergström, född Fällman den 5 okt. 1912, Ormsö

Ida Besterman, född Luks den 6 okt. 1912, Rickul

Hilda Sedman, född Ribon den 12 okt. 1912, Nuckö

Anders Westerberg, född den 13 okt. 1912, Ormsö

Elisabeth Åkerblad, född Sandsten den 14 okt. 1912, Rickul

Elfride Ahlberg, född Söderlund den 19 okt. 1912, Rickul

Adolf Seffers, född den 19 okt. 1912, Nuckö

Rosline Elisabeth Stromback, född den 19 okt. 1912, Nuckö

Teodor Anis, född den 20 okt. 1912, Korkis

Ellen Orrklint, född Blees den 27 okt. 1912, Reval

Lisette Janberg, född Karmet den 9 nov. 1912, Neve

Maria Friberg, född Klingberg den 10 nov. 1912, Rågöarna

Editha Bergström, född Bauman den 12 nov. 1912, Ormsö

Gertrud Grönman, född Fält den 16 nov. 1912, Ormsö

Anders Sarberg, född den 18 nov. 1912, Ormsö

Voldemar Brun, född den 22 nov. 1912, Reval

Ralf Berg, född den 2 dec. 1912, Nargö

Magda Tammarr, född Multer den 2 dec. 1912, Reval

Agneta Bäckman, född Ahlström den 17 dec. 1912, Ormsö

Katarina Lilja, född den 20 dec. 1912, Ormsö

Alide Luks, född den 29 dec. 1912, Rickul

Julius Wapper, född den 30 dec. 1912, Runö

60 år

Ingrid Irene Dyrberg, född Westerman den 3 okt. 1922, Rickul

Margarita Haas, född Österblad den 9 okt. 1922, Reval

Artur Ferdinand Hamberg, född den 20 okt. 1922, Rickul

Helmar Lindqvist, född den 25 okt. 1922, Rågöarna

Arnold Brunberg, född den 26 okt. 1922, Rickul

Robert Bernalt Pärnaste, född den 27 okt. 1922, Nuckö

Valdemar Westerbom, född den 27 okt. 1922, Rickul

Leida Ambros, född Niils, den 29 okt. 1922, Nuckö

Asta Nelly Carlström, född Saarna den 30 okt. 1922, Hapsal

Aina Linnéa Kreuger, född Elfvingren den 2 nov. 1922, Rågöarna

Lars Kornblom, född den 14 nov. 1922, Ormsö

Agneta Vennberg, född den 15 nov. 1922, Ormsö

Alfred Palmkron, född den 16 nov. 1922, Runö

Hilda Katarina Siljesten, född Vesterberg, den 16 nov. 1922, Ormsö

Rosa Magnhild Viola Luks, född Blomberg den 18 nov. 1922, Rickul

Marta Teichman, född den 18 nov. 1922, Rickul

Elsa Melita Jakobsson, född den 22 nov. 1922, Rickul

Kaljo Mägi, född den 22 nov. 1922, Dorpat

Lydia Rosalie Lindström, född Berggren den 28 nov. 1922, Ormsö

August Gottfrid Hansson, född den 2 dec. 1922, Nuckö

Leida Börjesson, född Grundsten den 3 dec. 1922, Ormsö

Johan Birger Appelblom, född den 4 dec. 1922, Ormsö

Heinz Leopold Böttker, född den 10 dec. 1922, Reval

Johannes Förberg, född den 10 dec. 1922, Ormsö

Elmar Sanfrid Reinhold Engman, född den 16 dec. 1922, Odensholm

50 år

Gunnar Ahlström, född den 2 okt. 1932, Ormsö

Erna Maria Klingberg, född den 2 okt. 1932, Rickul

John Edvard Widgren, född den 6 okt. 1932, Ormsö

Valter Pella, född den 7 okt. 1932, Korkis

Axelina Ester Fällin, född den 9 okt. 1932, Ormsö

Linnéa Hjerpe, född Timmerman den 9 okt. 1932, Nuckö

Dagmar Rosalie Thomson, född den 10 okt. 1932, Rickul

Ivar Axel Storm, född den 16 okt. 1932, Ormsö

Erik Gustav Zeisig, född den 23 okt. 1932, Nuckö

Emma Eriksson, född Granberg den 26 okt. 1932, Rickul

Einar Mats Nyblom, född den 27 okt. 1932, Runö

Uno-Anders Söderholm, född den 10 nov. 1932, Nuckö

Elvine Sandell, född den 13 nov. 1932, Ormsö

Helga Ester Ambrosen, född den 21 nov. 1932, Nargö

Elsa Adele Axelsson, född Alros den 22 nov. 1932, Ormsö

Ida Maria Lundre, född den 24 nov. 1932, Ormsö

Saima Liiver, född den 25 nov. 1932, Neve

Vaike Engman, född den 26 nov. 1932, Nuckö

Reinhold Andreas Kantberg, född den 30 nov. 1932, Stora Rågö

Elin Elfrida Lilja, född den 30 nov. 1932, Ormsö

Edvin Ingmar Bergström, född den 7 dec. 1932, Ormsö

Elin Dagmar Kjerrman, född Nyholm den 7 dec. 1932, Ormsö

Ulla Britta Agnes Ingrid Lindva, född den 13 dec. 1932, Ormsö

Rita Norrman, född Olep den 20 dec. 1932, Vippal

Nils Bertil Roland Aspelin, född den 22 dec. 1932, Ormsö

Elvine Nee, född den 24 dec. 1932, Ormsö

Hulda Alide Holm, född Hedenström den 25 dec. 1932, Ormsö

Tamara Tiisre, född den 28 dec. 1932, Reval

Greta Treiberg, född den 28 dec. 1932, Rickul

Rita Norrman, född Olep den 29 dec. 1932, Vippal

Rosine Westerblom, född den 29 dec. 1932, Odensholm